МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему: ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0353-1а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Конєва Святослава Володимирівна

Керівник д.ф.н., проф. Козлова Т.О.
Рецензент д.ф.н., доц. Веремчук Е. О.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології_____
Кафедра англійської філології та лінгводидактики_____
Освітній рівень магістр_____
Спеціальність 035 Філологія_____
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська_____ Освітня програма Мова і література (англійська)_____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
_____
«____»_____2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

_____КОНЄВІЙ СВЯТОСЛАВІ ВОЛОДИМИРІВНІ_____

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Засоби реалізації евіденційності в англійській та українській мовах»

   Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Козлова Тетяна Олегівна, д.філол.н., професор_____

   затверджені наказом ЗНУ № 352-с від 27 лютого 2024 року.

   2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту): 29 листопада 2024 року

   3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту): мовні категорії, епістемічна модальність, евіденційність, лексичні та синтаксичні засоби реалізаціїї категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

   4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) систематизувати відомості про категорію евіденційності; 2) сформувати концептуальний апарат і методи дослідження; 3) відібрати та класифікувати приклади евіденціалів в англійській та українській мовах; 4) визначити спільні та специфічні засоби реалізації категорії евіденційності.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Козлова Т.О. д.філол.н., проф.	05.02.2024	03.03. 2024
Розділ 1	Козлова Т.О. д.філол.н., проф.	03.03 2024	15.05.2024
Розділ 2	Козлова Т.О. д.філол.н., проф.	15.05.2024	01.09.2024
Висновки	Козлова Т.О. д.філол.н., проф.	01.09.2024	25.10.2024

6. Дата видачі завдання 10 січня 2024 р._____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	лютий 2024	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	березень 2024	виконано
3.	Написання вступу	квітень2024	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	травень 2024	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2024	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2024	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2024	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	листопад 2025	виконано
9.	Захист	грудень 2024	

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ С.В. Конєва
(підпис)

Керівник роботи (проєкту) _____Т.О. Козлова
(підпис)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____М.В.Залужна
(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 60 стор., 97 джерел.

Об'єкт дослідження: засоби вираження категорії евіденційності в англійській та українській мовах

Мета роботи: дослідження полягає у виявленні спільних та специфічних ознак у вираженні категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення сучасної вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної типології про універсальність та специфічність категорій в мові (A. Y. Aikhenvald, T. Givón), комунікативної лінгвістики про інтерактивність спілкування та реалізацію конкретних тактик і стратегій мовців, селективність лексичних та синтаксичних засобів вираження мовних і мовленнєвих категорій відповідно до комунікативної мети учасників соціальної взаємодії (Ф.С. Бачевич, В.О. Самохіна, Л.І. Мамчур, О. Ніка, В.І. Яслик, W. Chafe, F. Haan, E. Haugen, G. Leech).

Отримані результати: **е**віденційність являє собою епістемічну модальність, тобто вираження мовцями впевненості, сумніву, логічної можливості, необхідності тощо. Хоча евіденційність є універсальною категорією, засоби і способи її маніфестації варіюються в різних мовах. В українській мові домінують лексичні засоби вираження цієї категорії. Проте евіденційність висловлювання також досягається на синтаксичному рівні. Англійська мова віддає перевагу комбінуванню синтаксичних та лексичних засобів вираження цієї категорії. Найпоширенішими лексичними засобами евіденційності в англійській та українській мовах виявилися дієслова мовленнєвої діяльності; дієслова ментальної діяльності; дієслова перцепції.

Ключові слова: *зіставний аналіз, мовна категорія, епістемічна модальність, категорія евіденційності, англійська мова, українська мова.*

ЗМІСТ

ВСТУП …….. 3

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ …….. 9

1.1 Поняття евіденційності …… 9

1.2 Види евіденційності …… 12

1.3 Евіденційність та епістемічна модальність…… 19

1.4 Категорійний статус евіденційності …….. 20

1.4.1 Евіденційність як самостійна категорія ……. 20

1.4.2 Засоби вираження евіденційності: універсальне та специфічне …. 22

РОЗДІЛ 2 МАНІФЕСТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ…… 27

2.1 Процедура аналізу маніфестації категорії евіденційності в англійській та українській мовах …….. 27

2.2 Вираження евіденційності в сучасній англійській мові ……..... 29

2.2.1 Лексичні засоби ……. 29

2.2.2 Граматичні засоби ……. 35

2.3 Вираження евіденційності в сучасній українській мові …… 40

2.3.1 Лексичні засоби ……. 40

2.3.2 Граматичні засоби …… 45

ВИСНОВКИ …….. 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……. 52

ВСТУП

У сучасних дослідженнях актуальності набуває вивчення мовних, зокрема граматичних категорій, їх реалізації та засобів вираження, а також комунікативної значущості [Загнітко 2007, с. 7-25]. Підвищення уваги до змісту та форм комунікації пов'язано перш за все з усвідомленням її поліаспектного характеру [Бацевич 2006; Самохіна 2012; Brown 1987; Drew 2000; Haugen 1971; Leech 1983] і необхідності аналізу «фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних т. ін.» складових [Бацевич 2004, с. 8]. Людське спілкування синтезує лінгвістичні, психологічні, філософські, логічні та інші ознаки.

Комунікація являє собою інтерактивне явище, яке не тільки реалізується у писемній, усній та паравербальній формах, відбувається у межах конкретного каналу спілкування, а ще й передбачає реалізацію конкретних тактик і стратегій комунікантів [Мамчур 2008, с. 130]. Тому вивчення категорій, що регулюють взаємодію комунікантів, є вельми важливим.

Актуальність дослідження мовних категорій визначається орієнтацією сучасного мовознавства на широке гуманітарне та міждисциплінарне вивчення природної мови, необхідністю розв'язання низки важливих питань щодо особливостей реалізації комунікації, принципів побудови висловлювання, визначення мовцем своєї ролі в комунікативному процесі, а також зв'язку з інформацією, яку він повідомляє.

Категорія евіденційності, яку тлумачать як епістемічну модальність [Evidentiality 2020], тобто вираження впевненості, сумніву, логічної можливості, необхідності тощо, актуалізована у різних мовах [Aikhenvald 2004; Evidentiality 1986; Haan 2005; Studies 2003]. Досліджено маніфестацію категорії евіденційності в українській [Ніка 2009; Яслик 2016] та інших слов'янських мовах, романських мовах [Alcázar 2018], нідерландській [Haan 2000] і німецькій [Diewald, Smirnova 2010] мовах, східних мовах [Evidentials

2000], а також автохтонних мовах Полінезії, Африки, Америки [The Oxford Handbook 2018]. У порівняльному аспекті вивчено евіденцію на матеріалі англійської та польської мов [Gurajek 2010], української та сербської мов [Поповић 2012].

Наявність цієї категорії у типологічно відмінних мовах різної генетичної спорідненості, а також результати порівняльних досліджень стимулювали науковий інтерес до поліаспектного і міждисциплінарного вивчення евіденційності. Розглянуто загальнотеоретичні питання, пов'язані з визначенням категорії [Bruil 2015; Boye 2018; Boye, Harder 2019; DeLancey 1997; Dendale, Tasmowski 2001; Friedman 2018; San Roque, Floyd, Norcliffe 2017], типології евіденційності за семантичними ознаками [Curnow 2003] та з огляду на мовні і мовленнєві засоби її маніфестації [Visser 2015]. Плідними є розвідки, присвячені чинникам формування категорії евіденційності, зокрема в ситуаціях мовного контактування [Aikhenvald 2018].

У фокус уваги мовознавців також потрапляють психолінгвістичний [Aksu-Koç, Slobin 1986], лінгвокогнітивний [Anderson 1986; Evidentiality Revisited 2017; Givón 1982], лінгвокультурологічний [Michael 2015] та комунікативно-прагматичний [Bergqvist 2018; Chafe 1986; Curnow 2022; Evidentiality 2024; Evidentiality and the Semantics 2015; Haan 2005; Fox 2001; Spears 2004] аспекти вивчення категорії евіденційності.

Попри значний інтерес до проблематики евіденційності та велику кількість присвячених цій проблемі наукових праць, у лінгвістиці усе ще бракує порівняльних досліджень цієї категорії. Системного зіставного аналізу потребують засоби вираження категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

Наукова новизна: *вперше* здійснено комплексний зіставний аналіз засобів реалізації евіденційності в англійській та українській мовах.

Особистий внесок: розроблено послідовну методику зіставного аналізу засобів реалізації евіденційності в англійській та українській мовах.

Мета дослідження полягає у зіставленні засобів реалізації категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

– систематизувати традиційні та новітні підходи до категорії евіденційності, а також проблем класифікації евіденційної семантики; оцінити можливості застосування цих підходів до інтерпретації матеріалу дослідження;

– уточнити методологію дослідження засобів вираження евіденційності в генетично віддалених і типологічно різних мовах; розробити послідовну процедуру аналізу структури, семантики та функціонування евіденціалів в англійській та українській мовах;

– відібрати та класифікувати приклади евіденціалів в англійській та українській мовах;

– визначити структурні особливості досліджуваних евіденціалів на лексичному та синтаксичному рівнях;

– виявити семантичні особливості досліджуваних евіденціалів на лексичному та синтаксичному рівнях;

– з'ясувати роль евіденціалів в комунікації, яка здійснюється засобами англійської та української мов.

Об'єкт дослідження становить категорія евіденційності в англійській та українській мовах.

Предмет – засоби вираження категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження становить авторська картотека, що охоплює 106 евіденціалів у 260 контекстах, виокремлених з авторитетних довідників [СУМ-11 2024; Cambridge Dictionary 2024], а також текстів статусно-орієнтованого (публіцистичного, масмедійного, політичного, академічного) і особистісно-орієнтованого (художнього) типів дискурсу, реалізованих засобами англійської та української мов.

У дослідженні застосовано комплекс **методів**: *метод суцільної вибірки* та *описовий метод* − для інвентаризації евіденціалів; *структурний аналіз (метод безпосередніх складників* та *компонентний (семний)* аналіз), а також метод *аналізу словникових дефініцій* − для дослідження морфологічної та семантичної структури відібраних одиниць; *синтактико-семантичний* аналіз – для розкриття семантичних відношень складників синтаксичних засобів реалізації досліджуваної категорії; *зіставний* метод − для визначення спільних та відмінних ознак евіденційності в англійській та укранській мовах; *контекстологічний* аналіз – для розкриття актуальних значень та функційних особливостей досліджуваних одиниць.

У дослідженні також використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу і класифікації для систематизації відібраних текстових фрагментів. Кількісні підрахунки застосовано з метою визначення частоти уживання різних типів евіденціалів.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що вона висвітлює проблеми формування й маніфестації граматичних і комунікативних категорій; окреслює можливості мов різної типології щодо вираження мовних категорій; розкриває роль різнорівневих засобів вираження конкретних категорійних значень в різноструктурних мовах.

Робота є певним внеском у розвиток граматичної теорії і комунікативної лінгвістики, оскільки поглиблює уявлення про прагматичну спрямованість тих чи тих граматичних форм.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження у викладанні курсів з загального і зіставного мовознавства, мовної типології, теоретичної граматики, лінгвопрагматики. Матеріал дослідження є цінним доробком для лінгвістичної комунікативістики.

Апробація результатів дослідження. Проблематику, теоретичні та практичні аспекти дослідження висвітлено в доповідях на 4 наукових конференціях.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 4 публікаціях, зокрема у 4 збірках матеріалів наукових конференцій:

1. Конєва С.В. Засоби вираження комунікативної категорії евіденційності в англійській та українській мовах. *Іноземна філологія у XXI столітті* : тези доповідей XIV Міжнародної конференції, 5 листопада 2022 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. С. 75–78.

2. Конєва С.В. Лексичні засоби вираження евіденційності в українській та англійській мовах. *Різдвяні студентські наукові читання: Vita in lingua*: Матеріали І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 9 грудня 2022 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. С. 16–18.

3. Козлова Т.О., Конєва С.В. Категорія евіденційності в контексті мовної типології. *Іноземна філологія у XXI столітті* : тези доповідей XVI Міжнародної конференції, 22 листопада 2024 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 100–104.

4. Конєва С.В. Евіденційність як актуальна проблема мовознавчих студій. *Різдвяні студентські наукові читання: Vita in lingua*: Матеріали ІІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 13 грудня 2024 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2025 (у друці).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списків використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об’єкт, предмет, схарактеризовано методи аналізу й фактичний матеріал, розкрито новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів.

У першому розділі систематизовано теоретичні засади дослідження формування, типології вираження й особливостей функціонування категорії евіденційності, представлено послідовну процедуру зіставного аналізу

лексичних і синтаксичних засобів вираження цієї категорії в англійській та українській мовах.

Другий розділ містить зіставний аналіз структурно-семантичних та функційних особливостей лексичних і синтаксичних засобів вираження категорії евіденційності в англійській та українській мовах.

У висновках подано узагальнені результати дослідження.

Загальна кількість сторінок – 60, кількість використаних джерел – 70.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ

1.1 Поняття евіденційності

Поняття евіденційності закріпилося у науковому обігу в сер. XX ст., а його позначення англ. *evidentiality*, яке походить від лат. *evidentia* “proof”, *evidens* “obvious, apparent” [Harper 2001-2024], стало уживаним терміном. Саму одиницю *evidentiality* можна вважати термінологічною інновацією. Проте поняттям, яке відповідає сучасному розумінню «евіденційності», мовознавці оперують вже давно. Лінгвістичній історіографії відомо, що перші відомості про евіденційність з’явилися у працях американських дескриптивістів, які досліджували американдські мови.

Аналізуючи граматичні категорії (*Handbook of American Indian Languages*, 1911 р.), Ф. Боас [Boas 2013] помітив, що в американдських мовах слова у своїй будові містять морфеми з особливими значеннями, для яких важко встановити відповідники в англійській мові. Науковець справедливо зазначив, що мовні маніфестації думки завжди є неповними, а часткова репрезентація концептів пояснюється необхідністю вираження і маркування лише важливої з погляду носіїв мови (чи культури) частини інформації. Ф. Боас наводить приклад висловлювання англ. *The man is sick* “*a definite single man at present sick*” [Boas 2013, p. 43], яке втілює ідею про те, що одна конкретна особа зараз хворіє. Мовознавець аналізує можливі способи репрезентації цієї інформації засобами різних автохтонних мов Америки. Так, в індіанській мові квакіутль цю ідею буде відтворено приблизно у структурі “*definite man near him invisible sick near him invisible*” [Boas 2013, p. 43] «конкретна особа біля нього невидима хвора біля нього невидимого” (*тут і далі переклад наш – С.К.*). Звичайно, в

англійській мові за потреби можна було б зазначити ознаки ‘наближеність’ і ‘видимість’ для 1-ї та 2-ї осіб, але лише по відношенню до 3-ї особи. Окрім того, це висловлювання мало би конкретнішу форму вираження на кшталт “*That invisible man lies sick on his back on the floor of the absent house*” [Boas 2013, p. 43] «конкретна невидима особа лежить хвора на спині на підлозі будинку, якого не видно». В ескімосько-алеутських діалектах, навпаки, ця ідея мала б узагальнену експлікацію, в якій місце та час залишались би невизначеними на зразок *“(single) man sick*” [Boas 2013, p. 43] («одна особа хвора»). В американдській мові понка експлікації зазнала б інша ознака ситуації – ‘перебуває особа в русі чи у стані спокою’. Виходячи з цих даних, Ф. Боас дійшов висновку про те, що форми вираження таких ідей, корелюють з певним видом модальності, яка має конкретні маркери в мовній структурі.

Отже, важливими ознаками природних мов виявляються фундаментальні категорії. Однією з таких граматичних категорій, на думку Ф. Боаса, буде категорія ‘засвідченість’ (в сучасній термінології – ‘*евіденційність’*). У межах цієї категорії протиставляються мовні форми, які описують – як це відбувається в мові квакіутль – той стан речей, яким мовець був свідком (“the speaker had … seen the … person himself”), або той, який відомий йому з чужих слів, виведений з непрямих свідчень тощо (“whether he knows by hearsay or by evidence … or whether he has dreamed it”) [Boas 2013, p. 43.

Важливо зазначити, що в сучасному теоретичному мовознавстві поняття категорії дискутується [Кірілічева 2023], а «сучасне розмаїття проблем … засвідчує непересічне зацікавлення ідіоетнічною маркованістю граматичних форм та граматичних значень, їх закріпленням у національно-мовній картині світу, мотивованістю еволюції граматичних форм напрямами видозміни сприйняття об’єктивних реалій та відношень між ними» [Загнітко 2007, с. 11].

Основні поняття категорії зводяться до таких: клас, розряд чи сукупність однорідних явищ; основне, найбільш загальне поняття; диференційна ознака. В подальшому дослідженні ми спираємося на узагальнене визначення, наведене О. О. Селівановою: «граматична категорія – ознака мови,

представлена системою регулярних опозицій рядів стандартних граматичних форм слів з однорідним абстрактним значенням» [Селіванова 2011, с. 105–106].

Категоріальний статус евіденційності вперше був наданий Р. Якобсоном [Jakobson 1971, p. 135], котрий порівнював цей феномен з іншими дієслівними та іменниковими категоріями і виходив з можливості їх диференціації за семантичним критерієм. Мовознавець розглядав евіденційність як результат інтеракції між комунікативними подіями, а не учасниками спілкування. Відтак евіденційність передбачала можливість залучення трьох подій: перша – це подія, про яку розповідається (“narrated event”), друга – мовленнєва подія (“speech event”) і третя – розказана мовленнєва подія (“narrated speech event”), яка власне і є джерелом інформації про подію, про яку розповідається. Коли мовленнєва подія збігається з розказаною подією, то ми маємо справу з прямою інформацією (“direct information”). Коли дві мовленнєві події різні, маємо справу з непрямими доказами (“indirect evidence”). Не викликає сумнівів, що Р. Якобсон виводить евіденційність за межі модальності, яку розумів як реляцію між комунікативною подією та комунікантом, тобто реляцію, яка віддзеркалює ставлення мовця до дії та виконавця дії або мети цієї дії.

В подальшому концепція евіденційності розгорталася в контексті епістемічної модальності переважно на матеріалах індоєвропейських мов, зібраних Т. Гівоном [Givón 1982]. Було з’ясовано атипічність евіденціалів як маркерів граматичної категорії для мов індоєвропейського ареалу.

У французькому мовознавстві поширення набув термін *médiatisée*, що дозволило акцентувати увагу на медіативності висловлювань, які містять вказівку на джерело інформації, а не ставлення мовця до того, що відбувається або до правдивості твердження/повідомлення [Haan 2000; 2002]. Це стимулювало погляд на евіденційність як дейктичну категорію. В такій перспективі евіденціали за своїм статусом прирівнюються до демонстративів.

Типологічне дослідження евіденційності на матеріалі 500 мов, виконане О. Айкхенвальд [Aikhenvald 2004], обмежувалося явищем граматикалізації лексичних евіденціалів (прийменників та дієслів). Цей підхід поширював ідею евіденційності як автономної категорії.

Отже, тлумачення евіденційності в історії лінгвістичних учень не було однозначним. Все ж можна стверджувати про дві тенденції, які демонструють прихильність науковців до широкого чи вузького розуміння цього явища. В широкому сенсі евіденційність тлумачать як епістемічну модальність, а її значення – як те, наскільки мовець впевнений в достовірності інформації, яку він передає. Відповідно, евіденційність епістемічної модальності може виражати наступні значення: впевненість, сумнів, логічну можливість, необхідність тощо. У вузькому розумінні евіденційність є вказівкою на джерело, з якого мовець отримав інформацію, а також за допомогою яких засобів йому це вдалося зробити.

Дискусії з приводу природи евіденційності, багатий емпіричний матеріал, дозволили з’ясувати види актуалізації цієї категорії, які буде оглянуто у наступному підрозділі.

1.2 Види евіденційності

У найзагальнішому вигляді евіденційність розглядають як будь-який спосіб експлікації джерела інформації за допомогою спеціальних засобів [Bybee 1985, p. 184]. Відтак авторизація, а також різні вказівки на невизначені джерела інформації або, навіть, їх відсутність можуть розглядатися як окремі випадки евіденційності. Іншими словами, категорія евіденційності може включати будь-яку інформацію про джерело висловлювання: зі знаком «+» −наявність джерела інформації, зі знаком «-» −відсутність джерела інформації або його неясність, невідомість.

Р. Якобсон [Jacobson 1971], який виокремив евіденцію як граматичну дієслівну категорію, розрізняв чужу розповідь (“quotative, i. e. hearsay evidence”), сни (“revelative evidence”), припущення (“presumptive evidence”) та власний попередній досвід (“memory evidence”) як основні джерела, на які покликається мовець при передачі інформації.

Проте категорія евіденційності не обмежується визначеними Р. Якобсоном категоріальними значеннями, а має й інші семантичні відтінки. Важливо зазначити, що ці значення та відтінки не вибудовуються у системоутворюючі моделі із закріпленими формами вираження, а визначаються низкою чинників, зокрема і лексичним наповненням:

– авторство та достовірність вихідної інформації;

– переказ чужих слів, думок, чуток, ідей, правил, норм і умовчання про точне джерело вихідної інформації, зі значенням непричетності, відстороненості, ймовірного передбачення тощо;

– генералізація з відтінком переконаності, припущення, передачі чуток, спостереження, зауваження з приводу, впевненості у прийнятому рішенні, у сказаному констатації всім відомого факту;

– кажимість (як думка автора, якому щось здається).

Т. Уіллет [Willet 1988, p. 57–58] дотримується іншого погляду на класифікацію евіденційних значень і в залежності від джерела інформації, на яке вказує мовець, дослідник розрізняє такі три основні види:

– пряме свідчення (“attested evidence”), яке включає вказівку на джерело, доступне сенсорному сприйняттю мовця, тобто сенсорна евіденційність;

– непряме свідчення, яке включає вказівку на джерело інформації, яку передає мовець;

– непряме свідчення, яке включає вказівку на непрямі ознаки, які дозволяють мовцю відновити інформацію, свідком якої він не був.

Визнають також диференціацію евіденційної вказівки залежно від прямого і непрямого джерела інформації. Відтак типологи дотримуються розмежування двох семантичних підтипів евіденційності: пряма та непряма

евіденційність. У разі прямої евіденційності мовець констатує факти, викладає думки тощо, в істинності яких він не сумнівається та намагається цю істинність довести. В такому випадку евіденційність може поєднуватися з оцінкою. Непряма евіденційність може бути представлена системою засобів різних мовних рівнів, об'єднаних спільною семантико експліцитної вказівки на опосередковане джерело мовця стосовно інформації, яку він повідомляє. Такі висловлювання можуть ґрунтуватися на умовисновках (інференційність), повідомленні іншої особи (переказування), чуттєвому сприйнятті іншої особи (перцептуальність).

Згідно з типологією О. Айхенвальд [Aikhenvald 2018; 2003, p. 3–8; 2004], існує два типи евіденційності:

– Тип 1 – непряме / опосередковане маркування (або інференція);

– Тип 2 − доказове маркування;

Тип 1 (опосередкована евіденційність) вказує на те, чи існують докази для даного твердження, але не вказує, якого роду докази. Тип 2 (доказова евіденційність) визначає тип доказу, наприклад, чи є доказ візуальним, повідомленим чи висновкованим. Розглянемо ці різновиди детальніше.

Інференція (Тип 1) поширена в уральських і тюркських мовах. Ці мови вказують на те, чи існують докази для даного джерела інформації. У такий спосіб вони протиставляють пряму інформацію (повідомлену безпосередньо) та непряму інформацію (повідомлену опосередковано, зосереджуючись на її отриманні мовцем/реципієнтом). На відміну від іншої доказової евіденції (Тип 2), інференція не вказує на інформацію про джерело знань: не має значення, чи є інформація результатом чуток, висновків чи сприйняття.

Інший вид доказового маркування (Тип 2) визначає характер доказів, що підтверджують твердження. Ці види доказів можна розділити на декілька категорій: докази свідка проти того, хто не може свідчити; інформація з перших вуст або з других, з третіх; інформація отримана сенсорним шляхом; візуальні та невізуальні (тобто слухові, нюхові тощо) докази; вивідний доказ / висновок; звітний доказ (репортаж); чутки; припущення.

Свідчення вказують на те, що джерело інформації було отримано шляхом безпосереднього спостереження мовця. Зазвичай це візуальне або очевидне спостереження, але деякі мови також позначають безпосередньо почуту інформацію безпосередньо побаченою. Докази свідків зазвичай протиставляються доказам без свідків, які вказують на те, що інформація не була засвідчена особисто, а була отримана через стороннє джерело або була виведена мовцем.

Різновид евіденційності «з перших/других/третіх вуст» застосовується для позначення будь-якої інформації, яку мовець не спостерігав або не переживав особисто. Це може включати висновки або повідомлену інформацію. Цей тип доказів можна порівняти з доказами, які вказують на будь-який інший тип джерела.

Сенсорні докази можна розподілити на підвиди. Хоча окремі мови позначають візуальні докази інакше, ніж невізуальні докази, які чують, нюхають або відчувають.

Вивідний доказ / висновок вказує на те, що інформація не була отримана особисто, а була отримана з непрямих доказів. Мови фіксують різні типи інференційних доказів:

– інформація, отримана за прямими речовими доказами;

– інформація, отримана на основі загальних знань;

– інформація отримана/припущена через досвід мовця з подібними ситуаціями.

У багатьох випадках різні доказові висновки також вказують на епістемічну модальність, таку як невизначеність або ймовірність. Наприклад, один доказ може вказувати на те, що інформація є висновком, але її достовірність невизначена, а інший вказує на те, що інформація є висновком, але навряд чи є правдивою.

Репортажні докази вказують на те, що інформацію доповідачу повідомила інша особа. Кілька мов розрізняють докази з чуток і цитовані докази. Чутки вказують на інформацію, яка може бути точною чи ні. Цитата означає, що

інформація є точною та не підлягає тлумаченню, тобто це пряма цитата. Вирішальна відмінність між чутками та цитованими доказами в мовних системах включаючи два зареєстровані маркери, це те, що, всупереч чуткам, цитати конкретно вказують автора вихідного висловлювання.

Як випливає з вищенаведених даних, існують різні класифікації типів категорії евіденційності. Більшість мовознавців дотримуються узагальнюючої класифікації значень евіденційності, з'ясованих у практиці лінгвістичної типології. Нижче наведемо узагальнення цих значень і приклади з різних мов:

Пряма сенсорна евіденційність трапляється здебільшого як візуальне свідчення, наприклад, в айнській мові, яка є ізолятом і розповсюджена по території Курильських островів, на островах Сахалін, Хоккайдо та півострові Камчатка −

apto as siri - ne

"rain" "fall" DIRECT - "be"

"It has just rained." [Shibatani 1990, p. 84], де *siri* – маркер прямої евіденційності (DIRECT).

Пряма слухова евіденційність трапляється рідше, ніж візуальна. Уживається у різних мовах світу, але переважно в автохтонних мовах на континентах Північної і Південної Америки, зокрема мовах американських індіанців, поширених по території Колумбії, Бразилії, Каліфорнії. Цей різновид трапляється здебільшого у комбінації з іншими видами сенсорної евіденційності. Наприклад, у новогвінейській мові фасу слухова евіденційність імплікує візуальну. Але протилежна ситуація, коли візуальна евіденційність імплікує слухову, виявляється неможливою:

a - pe - re

VIS -"come" - VIS

"I hear it coming." [Loeweke, May 1980, p. 71], де циркумфікс *a- -re* – маркер прямої візуальної евіденційності (VIS). Зазначимо, що циркумфікс – це такий афікс, який ставиться одночасно на початку і в кінці якоїсь-

морфеми. Приклад описує ситуацію (див. [Sarvasy 2018, p. 651]), коли мовець бачив літак на горизонті, але спочатку почув звучання літака.

Пряма невізуальна евіденційність маркує будь-які несенсорні джерела, з яких мовець отримав інформацію. Цей різновид евіденційності обмежується функціонуванням в аравакських мовах Карибських островів, мовах Центральної, Південної та частково Північної Америки. Наприклад, в мові вінту в Каліфорнії:

kupa - *nt^{h}e˙*

“chop-wood”- NVIS

“He is chopping wood.” [Pitkin 1984, p. 183], де *nt^{h}e˙* – маркер прямої невізуальної евіденційності (NVIS). Приклад описує ситуацію, коли мовець чує звучання того, як хтось рубає дрова, або коли мовець відчуває, що хтось рубає дрова тому, що ціпка відлетіла і вдарила його (мовця).

Непряма евіденційність представлена репортажним (зі слів іншої особи) та інференційним (коли мовець спирається на непрямі докази – сліди тварин тощо) різновидами. Маркування непрямої евіденційності властиве мовам Північної та Південної Америки, рідше уживається в мовах західної та південної частин Євразійського континенту. В одних мовах наявні обидва різновиди, а їх маркування диференційовано (айнська, гренландська мови). Наприклад, в мові андоке, індіанській мові Колумбії:

pái b – aya - há púke o - ĩ -ti - ʌ

Pai ASS – PRON - QUOT canoe NOMIN- NOMIN -make-VERB SUF

“Pai has made a canoe, they say.” [Landaburu, 1979, p. 120–121], де *há* - маркер непрямої репортажної евіденційності (QUOT). Приклад описує ситуацію, коли мовцю відомо з чуток про те, що Пай зробив каное.

pái b - aya - ni púke o - ĩ - ti - ʌ

Pai ASS - PRON - INFER canoe NOMIN-NOMIN-make-VERB SUF

“Pai has made a canoe (I infer).” [Landaburu, 1979, p. 120–121], де *ni* - маркер непрямої інференційної евіденційності (INFER). Приклад описує

ситуацію, коли мовець спирається на якісь факти стосовно того, що Пай зробив каное.

Систематизація доступних нам досліджень на предмет семантики евіденційності дозволяє зробити такі узагальнення. У більшості досліджуваних мов категорія евіденційності має граматичні маркери. З тих мов, де ці значення маркуються, домінують системи, в яких маркована пряма евіденційність. Цим мовам кількісно поступаються ті, в яких марковані пряма і непряма евіденційність.

Отже, евіденційність − вказівка на джерело, з якого мовець отримав інформацію, а також на те, яким способом йому це вдалося зробити. Актуалізована у багатьох мовах різної типології та у різних генетичних групах. Евіденційність має різні категоріальні значення та відтінки.

1.3 Евіденційність та епістемічна модальність

Напрацьований типологами великий обсяг емпіричного матеріалу дозволив перейти від дескриптивних розвідок до теоретичних узагальнень стосовно явища евіденційності. Теоретичні дискусії торкаються питання доцільності відмежування категорії евіденційності від категорії епістемічної модальності Одні науковці схильні вважати евіденційність різновидом епістемічної модальності. Інші лінгвісти відстоюють погляд на те, що евіденційність (позначення джерела інформації у твердженні) є відмінною від епістемічної модальності (позначення ступеня впевненості у твердженні).

Принагідно заначимо, що поняття епістемічної модальності співвідноситься з давньогрецьким концептом «безсумнівного знання». У сучасній мовознавчій інтерпретації, це – вираження у судженні інформації про ступінь обґрунтованості достовірної інформації. В семантиці епістемічної модальності, на думку К. Тарасенко, згорнуто «знання мовця

про те, що повідомляється, та його ставлення до цієї інформації з погляду її достовірності [Тарасенко 2020, с. 83]. Серед різноманітних і різнорівневих засобів маніфестації епістемічної модальності наявні модальні лексеми (модальні слова й частки, модальні дієслова), а також функційно близькі до них словосполучення і речення, предикати думки й сприйняття.

У працях [Givón 1982; Palmer 1986, p. 51; Willett 1988] наголошується на можливості вважати евіденційність різновидом епістемічної модальності. У такому разі йдеться про взаємозв'язок між доказом (ознакою евіденційності) та епістемічною модальністю. Тоді визначення евіденційності включає і «джерело», і «надійність» інформації: «доказові маркери» в мовах із «доказовими» системами можливо передати засобами інших мов за допомогою вираження епістемічної модальності. Вважається, що засоби вираження евіденційності та епістемічної модальності здатні релятивізувати або виміряти інформаційний статус речення. Такі аргументи наводяться не тільки стосовно матеріалу мов з обов'язковою, граматичною системою доказових маркерів (морфем), а й у зв'язку з матеріалом європейських мов, де застосовано інші засоби вираження доказових значень, зокрема модальні дієслова. Евіденційність та епістемічна модальність пов'язані між собою тим, що обидва явища співвідносяться з двома істотними ознаками: «джерело інформації» і «тип доказу».

Ф. де Хаан [Haan 2005], навпаки, вважає, що евіденційність констатує докази, вказує на них, тоді як епістемічна модальність їх оцінює. Відтак евіденційність швидше нагадує дейктичну категорію, яка позначає відношення між мовцями та подіями чи діями.

О. Айхенвальд [Aikhenvald 2004] вважає, що евіденція є джерелом для певної інформації та вказує на тип доказу. Проте евіденційність, на думку дослідниці, є окремою категорією, незалежною від інших мовних категорій, таких як час, аспект або модальність.

Дотримуємося позиції, що евіденційності може бути наданий статус різновиду епістемічної модальності лише в результаті аналізу неєвропейських

мов. Наприклад, модальні дієслова в германських мовах уживаються для вказівки на евіденцію, так і для вказівки на епістемічну модальність. Тобто вони є неоднозначними без конкретного контексту. Неєвропейські мови чітко маркують такі значення по-різному. Насправді, уживання модальних дієслів для вказівки на евіденційність нечастотне явище в мовній практиці.

Отже, у розгляді питання категорії евіденційності існують протилежні погляди. Одні мовознавці вважають її підтипом епістемічної модальності, проте інші переконані, що ці дві категорії відмінні між собою.

1.4 Категорійний статус евіденційності

1.4.1 Евіденційність як самостійна категорія.

Як зазначалося вище, альтернативу концепції евіденційності як різновиду епістемічної модальності становить концепція її незалежного статусу. У цьому разі наголошується на тому, що евіденційність – самостійна граматична категорія, для якої вказівка на джерело інформації буде її основним значенням: чи то оповідач дійсно бачив те, що описується, чи зробив про це висновки на основі певних доказів, чи йому про це сказали тощо.

У лінгвальній реальності знаходимо мови, які відрізняються кількістю маркерів різних джерел інформації, які повинні бути позначені. Окреме граматичне маркування існує (див. приклади у п.1.2) для інформації, наданої кимось іншим; для інформації з першого джерела і не з першого джерела; для інформації, отриманої візуально, чи сприйнятої через слух, запах; інформації, поданої в результаті висновків, яких дійшов мовець [Aikhenvald 2004]. Як стверджував Ф. Боас [Boas 2013, p. 113], ‘визначеність’, ‘кількість’ або ‘час’ є для нас обов’язковими категоріями, так само ми знаходимо в інших мовах граматичне позначення ‘джерела інформації’, бо для носіїв тих мов ‘свідчення’ (побачене, почуте чи припущене) – теж обов’язкова категорія. У

працях, де евіденційність визнано окремою граматичною категорією, застосовано низку термінів: «верифікаційна категорія», «валідаційна категорія», «медіативна (*mediative*) категорія» [Lénonciation 1996, p. 13].

О. Айхенвальд [Aikhenvald 2004, p. 324] розкриває низку ознак категорії евіденційності, які вирізняють її серед інших категорій:

– джерело інформації можна позначати кілька разів у реченні;

– два джерела інформації можуть бути різними, але якимось чином пов’язаними разом;

– евіденціали взаємодіють із різними типами речень та іншими граматичними категоріями;

– найпродуктивнішим є маркування евіденційності, як правило, у декларативних твердженнях;

– евіденційність трапляється у наказових реченнях («роби те, що тобі сказав хтось інший»);

– евіденційність у питальних реченнях може містити посилання на джерело інформації, доступне мовцеві, адресату або обом;

– у заперечних реченнях можна використовувати менше евіденціалів, ніж у позитивних;

– неіндикативні модальності (умови, сумніву тощо) можуть допускати менше евіденційних специфікацій, ніж індикативи;

– у багатьох мовах евіденціали можуть не використовуватися в майбутньому, що за своєю природою є різновидом модальності;

– максимальна кількість евіденційних специфікацій очікується в минулих часах, а в окремих мовах евіденційність з перших і не з перших вуст взагалі розрізняють лише в минулому часі;

– джерело інформації про подію часто базується на її результатах, отже, маркери евіденційності часто інтегровані до конструкцій з минулим (past), перфектним (perfect) часами або конструкцій з перфективним (perfective) і результативним (resultative) аспектами;

– позначення евіденційності може сполучатися з модальними дієсловами;

– позначення евіденційності може сполучатися з повнозначними дієсловами – «говорити» (звітня і цитативна евіденційність), «відчувати, думати, чути» (невізуальна евіденційність);

– маркуванню евіденційності сприє наявність у граматичних конструкціях закритих класів слів – дейктичних одиниць та локативів.

– підтверджує окремий статус доказовості та модальності. Великі доказові системи мають тенденцію бути гетерогенними за походженням.

Отже, ці основні ознаки слугують підґрунтям для виділення евіденційності в окрему категорію.

1.4.2 Засоби вираження евіденційності: універсальне та специфічне. Експлікатори евіденційних значень називаються евіденціалами. Вони є «вказівниками, які означають те, що стосується джерела інформації, на основі якої будується пропозиція» [Anderson 1986, p. 274]. Кожна мова застосовує наявні в її системі ресурси для позначення джерела інформації. Необхідно взяти до уваги, що мовні й концептуальні картини світу різних культур розходяться в тому, що є на погляд мовців важливим і обов'язковим чи факультативним для маркування вербальними засобами, або може взагалі залишатися невираженим з причин цілковитої фоновості інформації. У цій частині дослідження представимо стислий огляд головних (розповсюджених у мовах світу) засобів маркування евіденційності, систематизованих за даними типологів [Воронько 2016; Яслик 2016; Aikhenvald 2003; 2004; 2018; Anderson 1986; Bybee 1985; Diewald, Smirnova 2010; Haan 2000; 2005 т. ін.].

Маркери евіденційності підрозділяються на граматичні та лексичні. До граматичних маркерів належать модальні дієслова, афікси, клітики та частки. Граматичне вираження евіденційності може бути вбудованим у позначення часу та аспекту (видових форм дієслів).

Модальні дієслова уживаються в якості маркерів евіденційності в деяких мовах Європи, зокрема у німецькій, шведській, польській, фінській мовах. Наведемо приклад зі шведської мови –

Hon skall vara vacker.

“she” QUOT “be” “beautiful”

“She is said to be beautiful.” [Holmes and Hinchcliffe 1994, p. 293], де одиниця *ska/skall* – поліфункційне модальне допоміжне дієслово, яке може виражати різні значення “cry, shout”, “shall”, “must”, але також і евіденційні значення “be supposed to; they do say” [Aijmer 2018, p. 143]. Отже, у наведеному прикладі модальне дієслово *skall* – маркер репортажної евіденційності (QUOT).

Дієслівні афікси на позначення евіденційності поширені у різних мовах світу (дравідійських, америндських мовах). Вони можуть додаватися до дієслівної основи конкретно для позначення джерела інформації або як синкретичні маркери евіденційності і видо-часової форми, способу дієслова. У багатьох випадках важко встановити, що саме уживається – окрема афіксальна морфема у морфологічній будові дієслова чи то видо-часове позначення. Наведемо приклад з тамільської мови, однієї з південних дравідійських мов (півострів Індостан) –

neettu ceŋkattle maze pencut -aam

“yesterday” “Chengam-LOC “rain” “fall” PAST 3SN SUPP

“It seems it rained in Chengam yesterday.” [Asher, 1985, p. 172], де *aam* – дієслівний суфікс, який маркує непряму (репортажну) евіденційність (SUPP) у висловлюваннях з індикативом (дійсним способом). У структурі висловлювання цей афікс займає кінцеву позицію.

Клітики – ненаголошені слова, які акцентуаційно залежать від попереднього чи наступного слова, а графічно передаються злито з ним чи окремо від нього. Коли клітики вживаються як маркери евіденційності, вони приєднуються до слова незалежно від його частинномовної приналежності. Клітики-евіденціали поширені в картвельських мовах, зокрема в грузинській

мові. Наприклад, Е. Сепір описує граматику (вже тепер мертвої) ізольованої мови американських індіанців племені такелма і зазначає, що клітика (за визначенням Е. Сепіра, *particle* “частка”) уживається в наративах як маркер непрямої евіденційності (“quotative”) [Sapir 1922, p. 292]: *ganēhi*^{ʔ} “And then, it is said … ”, де -*ganē* “and then” – це композитна форма демонстратива *ga*, яка уживається в реченні для маркування нового повороту в оповіді і для цього сполучається з евіденціалом -*hi*^{ʔ} .

Частки, які також беруть участь у маркуванні евіденційності, часом важко відмежувати від інших частин мови, зокрема прислівників. Такі частки-евіденціали функціонують в автохтонних мовах Америки, Карибських островів, Нової Гвінеї, Австралії, Тибету. Зазвичай окрема частка позначає непряму евіденційність, а дієслівні афікси – час, аспект або пряму чи непряму евіденційність. Проте різні граматичні значення можуть суміщатися у дієслівній формі, у такому випадку графічно невідокремлена частка уживається на позначення прямої та непрямої евіденційності. Ще одна можливість – уживання окремих часток на позначення різних видів евіденційності. Розглянемо приклад з новогвінейської мови суена (група бінандере):

Oneki gutu-ra bam-i sia.

“Oneki” “isle”-“to” “went”-“he” hearsay

“Oneki reportedly went to the island, (but I can’t be sure)” [Wilson 1974, p. 151], де *sia* – маркер непрямої (репортажної) евіденційності (hearsay). Приклад описує ситуацію, коли мовець невпевнений в істинності інформації, яку він отримав від іншої особи. Д. Уілсон зазначає, що у мові суене існують різні способи і засоби, які уживаються для того, щоб захистити мовця від осудження за те, що він говорить неправду. Ці способи і засоби експлікують, зокрема невпевненість (на зразок «як виявилося»), повторне вираження невпевненості (на зразок «Я думаю, можливо …»), власної думки (на зразок «Я думаю…»), сумнів (дубітатив – «я сумніваюся»), контрарної можливості

(на зразок «але») [Wilson 1974, p. 152]. До таких засобів Д. Уілсон відносить також евіденціали.

Позначення евіденційності у мовах світу також може бути «вбудованим», тобто вираженим синкретично з іншими граматичними значеннями дієслова (число, особа, час, аспект, спосіб) за допомогою однієї морфемі. У такому разі утворюється щось на зразок бленду. Таке граматичне вираження евіденційності властиве кавказьким мовам (інгуська мова Інгушетії на території північного Кавказу), фіно-угорським та уральським мовам (комі), автохтонним мовам Америки (помо в Каліфорнії, туюка в Бразилії та Колумбії), аборигенних мовах Австралії (мангарай, гуньянді) турецькій мові, а також тибетським, бірманським, тунгуським мовам (шерпа, евенська, монгольська мови). Синкретичне вираження евіденційності та інших граматичних значень в дієслівних формах знаходимо також в мовах Азії і Європи (німецька, французька). Наведемо приклад з німецької мови: *Er sei krank*. «(Хтось повідомляє), що він – хворий.», де *sei* – форма кон'юнктива дієслова *sein* «бути», яка може уживатися на позначення непрямого мовлення. Отже, кон'юнктив (спосіб) вказує на те, що передаються чужі слова.

Лексичні засоби евіденційності вельми різноманітні й охоплюють уживання прислівників, дієслів тощо різних семантичних категорій. Ці засоби детальніше аналізуються в Розділі 2 на прикладах англійської та української мов.

Отже, евіденційність універсальна категорія, актуальна для мов, які функціонують на різних етапах історичного розвитку, розповсюджені в різних регіонах, і виявляються генетично та типологічно відмінними. Специфіка маніфестації цієї категорії залежить від оперативних мовних ресурсів та когнітивних настанов учасників вербальної взаємодії, тобто від усвідомлення важливості експлікації відомостей про джерело інформації, якою обмінюються комуніканти.

РОЗДІЛ 2
МАНІФЕСТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Процедура аналізу маніфестації категорії евіденційності в англійській та українській мовах

З урахуванням визначення поняття евіденційності, принципів диференціації евіденціалів та відтінків їх значень (див. Розділ 1), в подальшому дослідженні будемо дотримуватися такої процедури аналізу маніфестації цієї категорії за допомогою засобів англійської та української мов.

Перший етап дослідження передбачав формування корпусу контекстів, в яких маніфестовано категорію евіденційності. Матеріал було відібрано з лексикографічних джерел [СУМ-11 2024; Cambridge Dictionary 2024], а також текстів різної дискурсивної і жанрової приналежності (див. список бібліографії). Для цього застосовано методи аналізу словникових дефініцій та контекстологічний метод. При виборі лексикографічних джерел головними критеріями були такі: авторитетність довідників; наявність в них ілюстративного матеріалу, який засвідчує актуалізацію значень одиниць словника. Наприклад,

англ. hear *verb* (BE TOLD)

to be told information about something

I hear (that) you are leaving [Cambridge 2024].

Наведений контекст кваліфіковано як релевантний, оскільки слово *hear* ужито як метамовне дієслово для експлікації непрямої евіденційності, тобто ситуації, не засвідченої адресантом повідомлення безпосередньо, а ситуації, про чку мовець дізнався з іншого джерела.

hear *verb* (LISTEN)

to listen to someone or something with great attention or officially in court

I heard the orchestra play at Carnegie Hall last summer.

The audience gathered to hear him speak [Cambridge 2024].

Наведені контексти кваліфіковано як релевантні, оскільки слово *hear* (*heard*) ужито як сенсорне дієслово, відповідно, для експлікації прямої евіденційності, тобто ситуації, аудіально засвідченої адресантом повідомлення (***I heard*** *the orchestra play at Carnegie Hall last summer)* та непрямої (репортажної чи інференційної) евіденційності, тобто ситуації, свідком якої необов'язково був мовець, але мав відомості про неї (*The audience gathered to* ***hear him speak***).

укр. БАЧИТИ

2. перех. Сприймати очима, спостерігати.

А хіба ви, тату, бачили ракету? — смішливо подає голосок Тоня (Олесь Гончар, Тронка, 1963, 10) [СУМ 2024].

Наведений контекст кваліфіковано як релевантний, оскільки слово *бачити* ужито як сенсорне дієслово для експлікації прямої евіденційності, тобто ситуації, візуально засвідченої адресатом повідомлення (***бачили*** *ракету?*).

Другий етап дослідження націлено на систематизацію відібраних контекстів і створення авторської картотеки текстових фрагментів різної хронології, в яких маніфестовано категорію евіденційності. На цьому етапі дослідження застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, класифікації. Другий етап дослідження уможливив подальший аналіз складників авторської картотеки, яка охоплює 106 евіденціалів у 260 контекстах, виокремлених із вищезазначених довідників та текстів.

Третій етап дослідження спрямовано на встановлення засобів лексичної, лексико-граматичної та граматичної експлікації евіденційності, визначення евіденційних значень та їх прагматичного навантаження. Наприклад, укр. «*Мені лише* ***оголосять*** *громадську подяку за врятування дитини. Але ж це*

обов'язок кожного чесного громадянина» (Віталій Логвиненко, *Давні рани*, 1961, 63) [СУМ 2024]. В аналізованому контексті актуалізовано пряму слухову евіденційність за допомогою метамовного дієслова *оголошувати* у формі майбутнього часу, пасивного стану. Реалізовано низку прагматичних функцій – інформативну (публічне повідомлення, офіційне донесення конкретної інформації до відома аудиторії) та прогностичну (мовець сподівається або переконаний у тому, що дія відбудеться в майбутньому).

На *четвертому етапі* дослідження застосовано кількісні підрахунки для визначення найчастотніших засобів актуалізації евіденційних значень в англійській та українській мовах.

П'ятий етап дослідження присвячено порівнянню засобів експлікації евіденційності в англійській та українській мовах.

2.2 Вираження евіденційності в сучасній англійській мові

2.2.1 Лексичні засоби.

В англійській мові категорія евіденційності має комунікативний статус через специфіку та мінімізацію морфологічної системи, а також становлення норм ізолюючої (аналітичної) мови. Оскільки впродовж свого історичного розвитку англійська мова втратила більшість дієслівних флексій, їй не вистачає морфологічних засобів вираження евіденційності. На відміну від мов іншої типології, в англійській мові уживаються комбінації лексичних та синтаксичних засобів для вираження цієї категорії. У цьому підрозділі проаналізуємо лексичні засоби, до яких відносимо дієслова, похідні від них іменники і прислівники.

Серед лексичних засобів категорії вираження евіденційності чільне місце посідає дієслово. Основні семантичні категорії охоплюють дієслова мовлення, чуття, мислення, буття. Більшу частину становлять метамовні дієслова. Вони

трапляються у 49% проаналізованих контекстів. Серед цієї групи евіденціалів репортажного (непрямого) свідчення пропонуємо розрізняти дві підгрупи.

Перша підгрупа представлена дієсловами з нейтральною семантикою. В денотативному аспекті лексичного значення цих дієслів містяться прагматично-орієнтовані семи констатації різновиду репортажної взаємодії:

– дієслова із загальним значенням говоріння (*to say* "to pronounce words or sounds, to express a thought, opinion, or suggestion, or to state a fact or instruction", *to tell* "to say something to someone, often giving them information or instruction");

– дієслова повідомлення, сповіщення (*to inform* "to tell someone about particular facts", *to report* "to give a description of something or information about it to someone", *to announce* "to make something known, tell people about something officially", *to notify* "to tell someone officially about something");

– експланаторні дієслова (*to explain* "to make something clear or easy to understand by describing or giving information about it", *to remark* "give a spoken statement about an opinion or thought");

– дієслова із наказовим значенням або вираження обіцянки, загрози тощо (*to order* "to instruct, to say to do").

Наведемо приклади вираження евіденційності за допомогою метамовних дієслів з нейтральними значеннями і зазначимо те, яку комунікативну мету реалізує мовець:

"*The doctors **say** (that) it will take him a few weeks to recover*" [Cambridge 2024] – непряма евіденційність з метою констатації існуючої думки;

"*Did she **say** why she wasn't coming?*" [Cambridge 2024] – запит про джерело інформації стосовно намірів конкретної особи, уточнення інформації;

"*Did you **tell** anyone (that) you were coming to see me?*" [Cambridge 2024] – запит стосовно джерела розповсюдження інформації;

"*He **told** us of his extraordinary childhood*" [Cambridge 2024] – свідчення у формальному спілкуванні (*to tell somebody **of** something* (*fml*)), вказівка на джерело інформації;

“*He **told** us to go home*” [Cambridge 2024] – вказівка на джерело наказу, інструкції;

“*Walters was not **informed** of the reasons for her arrest*” [Cambridge 2024], “*A woman answered the door and we **informed** her that we were looking for a Mr. James Morse”* [Broun , Seckinger 1977, p. 33]; – вказівка на непряме джерело отримання детальної інформації;

“*The assassination was **reported** in all the newspapers*” [Cambridge 2024] – свідчення про джерело наданого опису події; “*He was **reported** missing the action*” [Cambridge 2024] – свідчення про непряме джерело інформації стосовно деталей події;

“*They **announced** the death of their mother in the local paper*” [Cambridge 2024] – свідчення про джерело офіційного повідомлення;

“*The school is required to **notify** parents if their children fail to come to school*” [Cambridge 2024] – свідчення про джерело і спосіб (офіційно, у письмовій формі, опосередковано шляхом листування) отримання інформації;

“*This booklet about the project **explains** things in an easy, non-technical way*” [Cambridge 2024] – свідчення щодо джерела отриманого пояснення;

“*He **remarked** that she was looking thin*” [Cambridge 2024] – свідчення щодо джерела, з якого усно передано оцінне судження.

На нашу думку, дієслова мовлення сприймаються як такі, що прозоро і чітко експлікують ознаку евіденційності. Проте, як показав матеріал дослідження, в окремих випадках буває вкрай важко кваліфікувати тип евіденційності – прямий чи опосередкований, оскільки мовець може доповідати про власний досвід: «мені говорили, відтак я чув» – “*My friend **told me** you were looking for me*” [Cambridge 2024].

До другої підгрупи дієслів мовлення, за допомогою яких виражено категорію евіденційності, відносимо описові конотативно забарвлені дієслова, у значеннях яких містяться прагматично-орієнтовані семи оцінної чи емоційної кваліфікації комунікативної події. Наприклад, *to bleat* “to produce

the sound made by a sheep or a goat": "*They are always **bleating** in the papers*" (*Hansard's archive*) [Cambridge 2024].

Дієслова чуття як маркери прямої евіденційності трапляються у 36% проаналізованих контекстів і посідають друге місце за частотою уживання. До сенсорних маркерів евіденційності належать такі: *to see* "to be conscious of what is around by using your eyes", *to notice* "to see", *to hear* "to be conscious of what is around by using your ears", *to taste* "to feel the flavor of something", *to smell* "to notice or discover by using your nose", *to feel* "to experience something". Наприклад:

"*Jacky **saw** the car drive up outside the police station*" [Cambridge 2024], *"I suppose I **saw** truth as something I could wrap up in pretty paper and shove in the back of a closet somewhere"* [Paul 2012, p. 92];

"*How do you know you don't like it if you won't even **taste** it?*" [Cambridge 2024];

"*Didn't you **smell** (that) the pie was burning?*" [Cambridge 2024].

Третя підгрупа евіденціалів, яка за частотою уживання в аналізованих контекстах поступається сенсорним дієсловам, охоплює когнітивні дієслова (12%), зокрема *to think* "to consider"*, to suppose* "to think that something is likely to be true"*, to consider* "to give attention to a particular fact"та інші дієслова мислення. Окрім покликання на джерело інформації дієслова мислення дозволяють реалізувати припущення або невпевненість мовця щодо її істинності. Наприклад:

"*The 6.6-magnitude earthquake that struck on Monday is **thought** to have left around 100 dead*" (*The Guardian*) [Ludwig 2014-2024];

"*It is **supposed** to be in Tripoli*" (*The New York Times*) [Ludwig 2014-2024];

"*If you decline to transfer to Port Moresby for your appointment, you will be **considered** to have refused medical treatment*" (*The Guardian*) [Ludwig 2014-2024].

Важливо зауважити, що межі евіденційності рухливі. Так, дієслова розумової діяльності мали б виражати інференційну доказовість. Проте можна

вважати також, що вони співвідносяться з вираженням епістемічної модальності, оскільки йдеться швидше про вираження думки, яка випливає зі свідчення: “*I **think** (that) I’ve met you before*”, “*He was thought to have boarded the plane in New York*”, “*Salmon used to be **thought** of as a luxury*” [Cambridge 2024]. Виходячи з наведених прикладів, вкрай важко спростувати те, що йдеться про епістемічну оцінку змісту пропозиції мовцем, вираження думки про реальний стан речей. Зазначимо, що пропозицію розуміємо як частину висловлювання, безпосередньо пов’язану зі станом справ, про які йдеться, і яка характеризується правдивістю (або хибністю) висловлювання.

Найменш частотна в корпусі аналізованих контекстів (3%) підгрупа дієслів буття. До них відносимо, зокрема *to seem* “to appear to be; to be judged to be”, *to appear* “to seem”, *to be* “to exist; to show a permanent or temporary quality, state, etc.”. Оскільки ці дієслова входять до структури висловлювання в якості дієслів-зв’язок, їх слід вважати напівповнозначними. Наведемо приклад:*“The Wheels **Seem** to be Coming Off Democrats’ Infrastructure Plans”* (*Time*, April 8, 2021) [Time 2024].

Уживання дієслів-зв’язок в якості маркерів евіденційності дозволяє реалізувати прагматичний компонент комунікативної ситуації. Вибір належного дієслова залежить від комунікативної настанови мовця. Пор.: “*His car **appears** to have broken down*” [Cambridge 2024] (впевнене свідчення про факт пошкодження машини та її непридатність до використання) та ““*His car **seems** to have broken down*” [Cambridge 2024] (невпевнене свідчення про факт пошкодження машини в комплексі з відчуттям про її непридатність до використання).

Впродовж аналізу матеріалу траплялися контексти, уживається декілька евіденціалів з метою експлікації різних видів евіденційності. У наступному прикладі використане дієслово мовлення *to report* і сенсорне дієслово *to see*. Шляхом комбінування евіденціалів досягається повнота чи комплексність свідчення за рахунок суміщення репортажної (непрямої) та візуальної (прямої) евіденційності: “*Spies **reported seeing** a build-up of soldiers*” [Cambridge 2024].

Попри те, що обидві дії (*reported* «доповідати» та *seeing* «бачити») співвідносяться з одним і тим самим актантом (суб'єктом дії – *spies*), свідчення поданої інформації має різне комунікативне спрямування. Розглянемо це детальніше.

Дієслово мовлення *report* корелює з непрямою адресатно-орієнтованою евіденційністю. У фокусі уваги знаходяться АДРЕСАНТ=ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ (*spies*) + КОМУНІКАТИВНА ПОДІЯ (*reported*), яка імплікує й у такий спосіб вводить у фокус уваги АДРЕСАТА=РЕЦИПІЄНТА ПОВІДОМЛЕННЯ про угрупування військових (*a build-up of soldiers*). Адресат повідомлення (мовець) не був свідком подій і отримав інформацію із зовнішнього джерела, тобто з повідомлення від свідка (адресанта).

Сенсорне дієслово *see* корелює з прямою адресантно-орієнтованою евіденційністю. У фокусі уваги знаходяться ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ=РЕЦИПІЄНТ ІНФОРМАЦІЇ (*spies*) + ПОДІЯ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ про угрупування військових (*seeing*). Комунікант, який був автором висловлювання "*Spies reported seeing a build-up of soldiers*", виводиться з фокусу уваги, оскільки не був не був свідком подій і отримав інформацію пізніше.

Віддієслівні іменники також можуть виражати евіденційність. Пор.:

to communicate > communication – "*A 60-second TV commercial isn't always the best way* ***to communicate*** *a complex medical message*" [Cambridge 2024] та "*We received your* ***communication*** *of 11 March and we are sorry to inform you that we won't be attending the conference*" [Cambridge 2024];

to report > report – "*The inquiry* ***reports*** *(will officially make its results known) next week*" [Cambridge 2024] та "*Companies publish annual* ***reports*** *to inform the public about the previous year's activities*" [Cambridge 2024].

Евіденційність може бути вираженою за допомогою прислівників, наприклад, *allegedly* "used when something is said to be true but has not been proved", *reportedly* "according to what people say", *obviously* "said or done in a way that easy to see or understand". Залучення прислівників до реалізації

евіденційної функції сприяє деталізації джерела інформації й додавання вказівки на ступінь впевненості мовця. Пор. приклади з дієсловом *to report* та прислівником *reportedly* "according to what many people say" : "*He was **reported** missing in action*" [Cambridge 2024] та "*The president is **reportedly** getting twitchy about the recent fall in his popularity*" [Cambridge 2024], а також "*Mr. Doan Viet Hoat was **reportedly** arrested with his wife and son at their home in Ho Chi Minh Ville on 17 November 1990; he was convicted on 29 March 1993, on the charge of having expressed "anti Communist" views, and sentenced under article 73 of the Penal Code to 20 years' forced labour and 5 years' suspension of his civil rights. Reportedly, his sentence was commuted on 9 July 1993 to 15 years' imprisonment and 5 years' house arrest. He was **reported** to be imprisoned in camp No. 4, Phan Dang Luu, in Ho Chi Minh Ville*" [Questions 1996].

Отже, лексичні засоби вираження категорії евіденційності в англійській мові різноманітні. Найпродуктивнішою групою виявилися дієслова мовлення, мислення та чуттєвого сприйняття. Розглянемо граматичні засоби експлікації категорії евіденційності в сучасній англійській мові.

2.2.2 Граматичні засоби. До граматичних засобів вираження евіденційності відносимо лексико-граматичні засоби (модальні дієслова) та синтаксичні засоби (конструкція *Complex Subject*, складнопідрядна пропозиція з підрядним додатковим або предикативним членом, парантеза).

Функцію евіденціалів можуть виконувати модальні дієслова зі значенням обов'язковості, бажаності чи рекомендації, а також можливості: *must* "used to show the necessity; to show that something is very likely, probable, or certain to be true"*, should* "used to say what is correct or the best thing to do; used to say that the situation possibly exists or might come into existence"*, can* "used to express possibility". Наприклад:

*"The only problem with this option is to be eligible the child **must be** in the custody of the department of social services which Jennifer was not*" [Taylor 2011], "*When you got lost in the forest you **must** have been very frightened*"

[Cambridge 2024] – виражено непряму інференційну евіденційність, зокрема те, що ситуація вірогідна;

“*He took his umbrella so he **shouldn't** get wet*” [Cambridge 2024] – виражено непряму інференційну евіденційність, зокрема те, що ситуація може стати реалістичною.

У контекстах, де трапляється модальне дієслово, евіденційність перетягує фокус уваги зі значення обов’язковості, бажаності тощо: “*Bright intervals are possible and apart from the chance of a light shower it **should** stay dry milder than of late with a top temperature of eleven celsius fifty two fahrenheit in a moderate south easterly wind*” [Söderqvist 2020, p. 14].

Евіденційне значення може виражатися за допомогою конструкції *Complex Subject*, яка складається і іменної частини (іменника чи займенника) і дієслівної частини (інфінітива). Ці конструкції зазвичай мають значення «говорять», «вважають», «повідомляють», «сталося», «бачили», «чули» тощо. Рамковість визначається тим, що елемент з евіденційним значенням орієнтований на невідомий суб’єкт. Рамковий елемент виконує евіденційну функцію тільки при відповідних значеннях дієслів мовної діяльності, ментальної діяльності, перцепції.

Наведемо приклади конструкції *Complex Subject* і продемонструємо, які саме групи одиниць, як правило, залучаються до її складу:

– дієслова мислення (*to know, to think*) –

“*He is **thought** to collaborate with them.*” («**Думають**, він співпрацює із ними») [Бондаренко 2023];

“*They are **known** to have been attending these courses since 2017.*” («**Відомо** (**Знають**), що вони відвідують ці курси з 2017 року» [Бондаренко 2023];

“*Well, careful, because I am **known** to steal nannies*” («Ну, обережно, тому що **відомо (знають)**, що я викрадаю нянь) [Бондаренко 2023];

– дієслова мовлення (*to announce, to report, to say, to state*) –

“*Her dad was **reported** to have been on fraternity leave the whole year*.” («**Сповістили**, що її батько був у декретній відпустці цілий рік») [Бондаренко 2023];

– дієслова, які виражають припущення (*to believe, to consider, to expect, to suppose*);

“*He is **considered** to have got a promotion*.” («**Вважають**, що він отримав підвищення») [Бондаренко 2023];

“*We are **expected** to have forgiven him for his mistake*.” («**Очікують**, що ми пробачили його за його помилку») [Бондаренко 2023];

“*It was **supposed** to have been a peaceful protest*.” («**Припускали**, що це буде мирна акція протесту») [Бондаренко 2023];

“*It’s **supposed** to be bought*.” («Припускають, що його куплять») [Бондаренко 2023];

“*He **was supposed** to meet them, after all, supposed to see them today…*” [Perabo 2001, p. 87];

“*Simons is **alleged** to have assaulted a police officer*” [Hewings 2005, p. 62]

“*The Etruscans are **believed** to have arrived in Italy in the 8th or 9th century BC*” [Hewings 2005, p. 63].

– дієслова перцепції (*to hear, to see, to notice, to watch*) –

“*She is **noticed** to cheat on her fiancé*.” («**Помічають**, що вона зраджує своєму нареченому») [Бондаренко 2023];

“*He is **noticed** to have been maintaining this family for a year*.” («**Помічають**, що він утримує цю сім’ю вже протягом року») [Бондаренко 2023];

“*My cousin was **seen** to be jogging every morning*.” («**Бачили**, що мій кузен бігає кожного ранку») [Бондаренко 2023];

“*He was **heard** to be singing in the shower*.” («**Чули**, що він співає у душі») [Бондаренко 2023];

– дієслова з прикметниками, значення яких уможливлює референцію на майбутнє (*to be likely, to be unlikely, to be sure, to be certain*) –

"*He **is likely** to be sought for this position*." («**Ймовірно** його шукають на цю посаду.») [Бондаренко 2023];

"*He **was likely** to have gone bankrupt*." («**Ймовірно**, він збанкрутував.» [Бондаренко 2023]);

"*Thank you. The purpose of this hearing is to determine… whether you **are likely** to break the law again*." («Дякую. Мета цього слухання – визначити… чи **ймовірно**, що ви знову порушите закон») [Бондаренко 2023];

"*I **am certain** to be working on a project now*." («**Безсумнівно**, зараз я працюю над проектом») [Бондаренко 2023];

– дієслова, уживані лише в конструкціях активного стану (*to appear, to chance, to happen, to prove, to seem, to turn out*) –

"*It **seems** to happen every time I turn on the tap*" [Hewings 2005, p. 62];

"*The accident **seems** to have happened at 1 p.m. yesterday*" [Hewings 2005, p. 62.];

"*They **turned out** to have robbed the bakery*." («**Виявилося**, вони пограбували пекарню» [Бондаренко 2023]);

"*She **didn't appear** to catch a bus*." («**Виявилося**, що вона не встигла на автобус» [Бондаренко 2023]).

За результатами нашого дослідження, конструкція *Complex Subject*, у якій евіденційність актуалізовано за допомогою орієнтації першого елемента предиката, виявилася найчастотнішою (59% від проаналізованих контекстів, в яких евіденційність виражена синтаксичними засобами). Наприклад, "***The government**… **seems to be** perfectly happy with thousands of new infections a day*' – *Prof Steve Reicher on UK's lockdown strategy*" [Guru-Murthy 2020], де перший конституант предиката (*seem*) реалізує евіденційність своєю орієнтацією на невизначений або невідомий суб'єкт, а не той, про який йдеться (*the government*). Ступінь достовірності та джерело поданої інформації актуалізовані також і за допомогою вибору відповідного лексичного засобу – дієслова *to seem* "to appear to be; to be judged to be". В інших аналізованих контекстах спостерігається також застосування дієслів на позначення

мовленнєвої, ментальної, перцептивної діяльності. Наприклад контекст з уживанням когнітивного дієслова *to believe*: "*The discovery of what **is believed to be** the remains of 215 children at the site of a former residential school in Kamloops, B.C., has stunned Canadians and renewed focus on what Prime Minister Justin Trudeau called a 'dark and shameful chapter of our country's history'* " [Brend 2021].

Евіденційність може бути представлена у головній частині складнопідрядної пропозиції з підрядним додатковим або предикативним членом. При цьому інформативна вагомість головної частини модифікується й зменшується до вторинної за своїм значенням і функціонально орієнтованої на вираження евіденційності. Цій структурі надається метамовний статус. Ослаблення комунікативної значущості реалізується за допомогою граничної стислості структури, наприклад*:* "***She believed** that such a business could be equally successful in urban areas in the United States…*" [Hart 2005, p. 2].

Складнопідрядні речення, в яких компактність головної частини сприяє послабленню її інформативної значущості при посиленні метамовної функції й акцентуації евіденційності, менш поширені (34%) в англійсьмовній комунікації, ніж конструкція *Complex Subject*: "*Justice Minister **believes** handing over most cases to AG's office is paying off*" [Galleja 2022].

Супрасегментний рівень може бути задіяний для актуалізації евіденційності за допомогою таких синтаксичних конструкцій, як парантеза. У разі парантетичного оформлення (тобто можливого виключення пропозиції зі структури висловлювання без порушення при цьому синтагматики загального змісту та ритму висловлювання) цю роль може виконувати головна частина складнопідрядної пропозиції. Наприклад: "*They stopped and **she assumed** he was standing in front of her desk. He was quiet…*" [Adler 2020].

Парантеза виявилася нечастотним маркером евіденційності. Граматично незалежні, окремі складники пропозиції для вираження ставлення та емоційної оцінки комунікантів, уточнення або пояснення повідомлення трапляються в здебільшого в науковій комунікації:

"*Finally, observed discrepancies between values of the author and characters, which Hunt and Vipond regarded as characteristic of point-driven reading, were not mentioned, perhapsdue to the fact these texts did not contain specific morals that could be in conflict with those of the author (**as assumed by the reader**) or the reader. However, readers appeared to have compared their referential frame with what was presented in the text. This was most obvious in the texts by De Jong and Borges*." [Claassen 2012, p. 98];

"*However , the amount of non- recourse liability treated **as assumed** is reduced by the amount of the liability that an owner of other assets not transferred to the transfree …*" [Budget 2000, p. 121].

Отже, евіденційність важлива в англійськомовній комунікації, яка віддає перевагу комбінації лексичних і граматичних, зокрема синтаксичних засобів, й орієнтована на ідеацію, сутність того, про що повідомляється.

2.3 Вираження евіденційності в сучасній українській мові

2.3.1 Лексичні засоби. Категорія евіденційності поширена в українськомовному спілкуванні. Лексичні експоненти вираження категорії евіденційності переважають, проте існують й інші способи експлікації цієї категорії. Розглянемо лексичні експоненти евіденційних значень, серед них – дієслова, віддієслівні іменники, частки.

У системі евіденційних лексем української мови важливим є дієслово – центральний елемент предикативності та експонент евіденційного значення. Семантика дієслова у певному контексті отримує ознаки евіденційності. Такі властивості виявляють дієслова на позначення мовлення, чуття, мислення, буття.

На відміну від англійської мови, де частотність показали дієслова мовлення, матеріал української мови дозволив встановити найбільшу частоту

уживання в евіденційних контекстах для сенсорних дієслів (51%). Серед дієслів чуття уживані такі:

– дієслова на позначення отримання візуальної інформації – *бачити, дивитися, оглядати, помічати, придивлятися, споглядати, спостерігати, стежити* тощо;

– дієслова на позначення отримання аудіальної інформації – *вслухатися, підслухати, прислухатися, слухати, чути* тощо;

– дієслова нюхової модальності сприйняття – *нюхати*;

– дієслова смакової модальності сприйняття – *пробувати, смакувати*;

– дієслова тактильної модальності сприйняття – *щупати, доторкнутися, помацати* тощо. Наведемо приклади:

«*Мати сама **бачила**, що одежа вже не по Василеві, та з чого вона йому нову пошиє?*» (Панас Мирний, IV, 1955, 117) [СУМ 2024], «*Юрба ще трохи погомоніла, потопталась і, **бачачи**, що вже нічого не зробиш, стала поволі розходитися*» (Григорій Тютюнник, *Вир*, 1964, 180) [СУМ 2024], «*Та маляр той не прийняв до себе Тараса. **Оглянувши** його ліву руку, він сказав, що Тарас ні до якого діла не здатний*» (Панас Мирний, V, 1955, 310) [СУМ 2024];

«*Всі Бертольдові погрози **Слухав** [поет] мовчки, усміхався*» (Леся Українка, I, 1951, 385) [СУМ 2024], «*Про те, що діялось на Украйні 1768 року, розказую так, як **чув** од старих людей*» (Тарас Шевченко, I, 1963, 142) [СУМ 2024];

«*Виявилось, що ніхто з усієї бригади покрівельної справи й не **нюхав***» (Юрій Збанацький, *Єдина*, 1959, 347) [СУМ 2024];

«*Особливе враження справили на П. Майбороду гуцульські народні пісні, з якими він уперше спізнався під час експедиції у Карпати влітку 1940 р. Він **смакував** кожну почуту й записану мелодію*» (*Народна творчість та етнографія*, 6, 1968, 70) [СУМ 2024];

«*Цей мерзотник доти провокував Загайчика, доти щупав його з усіх боків, поки не **нащупав** слабкого місця*» (Ірина Вільде, *Сестри*.., 1958, 479) [СУМ 2024].

Зазначимо, що аналізовані контексти дозволяють стверджувати актуальність вербалізації синкретизму сенсорного сприйняття та когнітивної обробки інформації. Це підтверджується уживанням сенсорних дієслів в переносному значенні «розуміти», а також контекстуальним наближенням дієслів чуття: «*Харитон, **слухаючи** нарікання жінки, **бачив** виною їх — Андрійка*» (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 441) [СУМ 2024].

Дієслова мовленнєвої діяльності поступаються за частотою уживання сенсорним дієсловам і становлять 35% від загалу аналізованих дієслівних евіденціалів. До них належать такі семантичні підгрупи:

– дієслова із загальним значенням говоріння (*говорити, казати, розповідати, розказувати, наголошувати, натякати* тощо);

– дієслова повідомлення, сповіщення (*заявляти, оголошувати, повідомляти, оповіщати, сповіщати, попереджати, звітувати, доповідати, підкреслювати, зауважувати, донести, постулювати, вказувати* тощо);

– експланаторні дієслова (*тлумачити, коментувати* тощо);

– дієслова із наказовим значенням або вираження обіцянки, загрози тощо (*наказувати* тощо).

Наведемо приклади вираження евіденційності за допомогою метамовних дієслів з нейтральними значеннями і зазначимо те, яку комунікативну мету реалізує мовець:

«*У розвідці **зауважують**, що район навколо міст Павлівки та Вугледару в південно-центральній частині Донецької області був ареною інтенсивних боїв*» [Радіо Свобода, 27.11.2022] – непряма евіденційність з метою акцентуації думки, міркування, яке надійшло із конкретного джерела;

«*Вони* [молоді новелісти] ***наголошують** відважність, наполегливість в характері ... людини*» (Юрій Смолич, VI, 1959, 215) [СУМ 2024] – непряма евіденційність з метою виділення, підкреслення інформації;

«*Зробіть у книгарні наказ, щоб вони вислали всі належні мені примірники, рівночасно **повідомляючи** мене, що й коли вислане*» (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 275) [СУМ 2024] – непряма евіденційність з метою сповіщення;

«*А коли при самім кінці* ***тлумачив*** *і* ***вияснював*** [прокурор] *їм закони, які вимагають покарання підсудних, його голос звучав суворо і майже наказуюче*» (Іван Франко, VI, 1951, 277) [СУМ 2024] – непряма евіденційність з метою тлумачення, роз'яснення;

«*Ми розпрощалися з батьком, але він ніяк не міг відірватися від нас. Він щось* ***наказував****, щось* ***говорив*** *імені, і бабусі, й матері*» (Михайло Томчаній, Готель.., 1960, 76) [СУМ 2024] – непряма евіденційність з метою висловлювання розпорядження.

Третя група евіденціальних дієслів, яка за частотою уживання в аналізованих контекстах поступається сенсорним та метаметамовним дієсловам, охоплює когнітивні дієслова (13%), зокрема *міркувати, думати, вважати, рахувати* та інші дієслова мислення. Окрім покликання на джерело інформації дієслова мислення дозволяють реалізувати припущення або невпевненість мовця щодо її істинності. Наприклад: «*Що то значить – Батьківщина!.. Доки маєш її, ти багатий, ти й дужий, ти й усім потрібний, Романе... А не дай би бог її втратив, отоді вже,* ***вважай****, нема в тебе нічого*» (Олесь Гончар, III, 1959, 192) [СУМ 2024], «*– Старієте, Антоне Андрійовичу, –* ***зауважила*** *Уляна Григорівна.. – Нічого не вдієш, матінко;* ***вважай****, за половину шостого десятка перевалило*» (Спиридон Добровольський, *Очаківський розмир*, 1965, 31) [СУМ 2024].

Віддієслівні іменники менш частотні, ніж дієслова. В українській мові вони також менш різноманітні, ніж в англійській мові. До віддієслівних евіденціалів можемо віднести такі:

– іменники на позначення чуттів, які уживаються з предикативами – *мати запах, мати смак, пробувати на дотик, слух*, наприклад, *«Який це дурень сказав, що гроші без запаху? Гроші* ***мають****, стверджує Катерина, своєрідний, не підмінний* ***запах***» (Ірина Вільде, *Сестри*.., 1958, 102) [СУМ 2024], «*Вона добре малювала,* ***мала*** *тонкий художній* ***смак****, розуміла все прекрасне*» (Оксана Іваненко, Тарасові шляхи, 1954, 270) [СУМ 2024];

– іменники ментального модусу – *думка, знання, припущення, здогад, висновок, міркування, пропозиція*, наприклад, *«Британська розвідка поділилася **припущеннями**, чому Путін скасував річну пресконференцію»* [Європейська правда 2022], «*Всі повірили щойно народженій новині, навіть той, хто першим висловив свій **здогад***» (Зінаїда Тулуб, *Людолови*, І, 1957, 309) [СУМ 2024];

– іменники повідомлення – *чутки, плітки, відповідь* тощо, наприклад, «***Плітки** про те, що артистка чекає на народження дитини, з'явилися ще в жовтні»* [ТСН 2022].

Окрім дієслів та іменників евіденційні значення реалізуються також за допомогою часток, зокрема частки *мовляв (мов)*, яка уживається при передачі слів, які належать не тому, хто говорить, а комусь іншому. Наприклад, *«Де ж, **мовляв**, не зійшлись? Я ще й рота не встиг роззявити, а ви вже й ціну поклали, та ще й яку, **мовляв**, ціну»* [Кропивницький 2022].

Отже, лексичні засоби вираження категорії евіденційності переважають в українській мови. Основною лексичною одиницею для евіденційності є дієслово семантичної категорії чуття, мовлення, ментальності.

2.3.2 Граматичні засоби. Граматичні засоби вираження евіденційності в українській мові можна підрозділити на два розряди. Перший розряд представлений лексико-граматичними засобами, до яких відносяться предикативи та модальні дієслова. Другий розряд охоплює засоби на рівні синтаксису, зокрема субстанційно-прийменникові конструкції, прості і складні речення, конструкції з непрямим мовленням. Розглянемо їх детальніше.

Предикативи являють собою слова (прислівники), які не відмінюються і виконують роль присудка у реченні. До них відносяться *чутно, сказано, сповіщено, видно, помітно* тощо у значенні «кажуть». Наприклад: «*Коли там **сказано**, що чоловік сотворений на те, щоб володів землею, то се треба розуміти так, що він стоїть найвище в ряді Божих творів…»* [Франко 1979]; «*Ой, коби-то дав господь милосердний, коби-то дав [землю]! А таки **чутно***

між людьми, що будуть відбирати панські ґрунти та давати людям...» (Михайло Коцюбинський, І, 1955, 113), «*Кажуть. Підійшов до їх сусіда, привітавсь та й каже: — А чи чули ви, що коло Чорного гаю розбої? Ані перейти теперки тудою, чутно, ані переїхати*» (Марко Вовчок, І, 1955, 357) [СУМ 2024].

Модальні слова *очевидно, відомо, здається, зрозуміло, схоже, по-моєму* можуть формувати ментальний модус евіденційності і виражають прагматичні значення невпевненості, ставлення мовця (1-ї особи) до висловлюваного. Наприклад:

«***Очевидно**, що диктатор програв. Однак він робить усе, щоб Росія продовжувала воювати, щоб тільки не зізнаватися собі та іншим, що було зроблено історичну помилку*» [Україна та вільний світ 2020];

«*Нам **відомо**, як окремий саперний ескадрон під градом куль і гармат наводив мости для переправи і ремонтував пошкодження*» (Олесь Донченко, І, 1956, 71) [СУМ 2024];

«*Для неї, **по-моєму**, велика шкода, що вона не пішла на ширшу дорогу, а зачинилась у сім'ї*» (Леся Українка, V, 1956, 162) [СУМ 2024];

«*Здається, ти й позаторік тут був Та капості мені робив?..* (Леонід Глібов, *Вибр*., 1951, 40) [СУМ 2024].

На синтаксичному рівні евіденційність реалізована предикатними синтаксемами відповідної семантики та синтаксичними конструкціями. До синтаксичних форм конструкцій з евіденційною семантикою належать просте речення, ускладнене вставними словами та дієприслівниковими зворотами, і складне речення у двох своїх виявах: сполучниковому і безсполучниковому складнопідрядному з'ясувальному реченні (див. [Ніка 2009; Яслик 2016]). Окремий вид конструкцій становлять речення з прямою мовою, які слугують для передачі чужого мовлення.

Іменники можуть набувати евіденційності у субстантивно-прийменникових конструкціях: *на мою думку, як на мене, на моє переконання*. Наприклад, *«**На мою думку**, люди по всьому світу дуже схожі один на одного.*

Це я й намагаюсь показати у своїх фільмах» [Odesa 2020]. До субстантивно-прийменникових синтаксем з евіденційними значеннями належать також *за спостереженнями, в моїй присутності, перед очима, перед носом, у мене на очах, переді мною, при мені* тощо.

Основною універсальною формою конструкцій, що передають евіденційну семантику, є складнопідрядні з'ясувальні речення. Сполучними засобами поєднання головної та підрядної частин є сполучники *як, що*, які не впливають на вираження евіденції та загалом не є обов'язковим зв'язковим елементом частин з'ясувального речення. У наступному прикладі «*Вони* ***бачили***, ***що*** *їхня ротна батальйонно-тактична побудова, вона не дає їм зовсім ніякого успіху, лише знищується техніка та гинуть люди»* (ТСН 12.12.2022) [ТСН 2022].

До засобів вираження евіденційної семантики входить також дієприслівниковий зворот. Позначаючи додаткову дію сприйняття, мовлення, мислення, зворот доповнює семантику основної дії, вираженої предикатом. *«Далі,* ***бачачи****, що всі дикуни вийшли на берег і прямують до них, вони відчинили огорожі, де були їх дійні кози, і пустили їх усіх блукати в лісі, щоб дикуни могли прийняти їх за диких»* [Дефо 2013, с. 314]. У конструкції дієприслівник означає додаткову дію візуального сприйняття інформації *(вони відчинили огорожі, де були їх дійні кози, і пустили їх усіх блукати в лісі, щоб дикуни могли прийняти їх за диких)* та спосіб її презентації (*бачачи*).

Евіденційність реалізується у конструкціях зі вставними компонентами: *як кажуть, кажуть, як засвідчують, видно* тощо. Вставні компоненти можуть містити вказівку на джерело, певні висновки у результаті процесу мислення, наприклад:

«*Тому важливо мову зберегти на нашому рівні,* ***як кажуть****, код нації. Тому я вважаю, що ми маємо усіма способами показати, що наша мова є важливою…*» [Суспільне 2024], «*Не плакали друзі. Бо сльози,* ***Як кажуть****, Солдати в обози Здають ще до першого бою*» (Платон Воронько, *Тепло..*, 1959, 58) [СУМ 2024];

«***Як засвідчують*** *науковці, емерджентність є наслідком прояву, як мінімум, трьох факторів: наслідком різкого нелінійного посилення раніше прояву, як мінімум, трьох факторів: наслідком різкого нелінійного посилення раніше малопомітної властивості; наслідком непередбачуваної біфуркації будь-якої підсистеми; наслідком рекомбінації зв'язків між елементами*» [Гребешкова 2009, с. 131];

«*Щось,* ***видно****, хороше твердив Шестірний!*» (Панас Мирний, І, 1954, 331) [СУМ 2024], «*Ці слова дівчина промовила сухо й різко.* ***Видно****, дуже неприємно було їй переказувати це доручення*» (Вадим Собко, *Шлях*.., 1948, 9) [СУМ 2024].

Отже, в українськомовній комунікації застосовуються лексико-граматичні (модальні слова і предикативи) та граматичні (синтаксичні) засоби вираження категорії евіденційності. Серед синтаксичних засобів поширені безособові, складнопідрядні речення, речення зі вставними компонентами. Проте варто зауважити, що мовці віддають перевагу саме лексичним засобам вираження категорії евіденційності, що пов'язано з типологічною будовою української мови.

ВИСНОВКИ

Останнім часом зросла актуальність вивчення особливостей комунікації залежно від умов та вербальних ресурсів, які були залучені до соціальної взаємодії. Важливим аспектом спілкування виявилася вказівка на джерело повідомлення чи відомостей, про які йдеться. Маркування джерела інформації пов'язано з категорією евіденційності, засоби маркування якої варіюються у різних лінгвокультурах. Ідіоетнічну специфіку набору та вираження граматичних категорій можна пояснити особливостями формування концептуальної картини світу, усвідомленням мовцями необхідності фокусування уваги на конкретних фрагментах довкілля і, відповідно, вербалізації та акцентуації цієї інформації в мовленні. Відтак маркери евіденційності універсальні і важливі у спілкуванні. Проте неминучою виявляється їх специфічна фіксація у національно-мовній картині світу відповідно до перебігу процесів еволюції граматичних форм, їх мотивації, напрямів історичної чи культурної модифікації пізнання й розуміння об'єктивних реалій світу та зв'язків між ними.

На відміну від таких термінів і понять, як *метафора чи метонімія*, що виникли і дискутуються з часів античності і мають давню традицію теоретичного опрацювання в мовознавстві, поняття *евіденційність* виникло завдяки дослідженням американських мов американською школою дескриптивістики. Очевидно, інноваційний статус цього наукового концепту пояснює розбіжності думок типологів щодо термінологізації та визначення цього феномену природнього спілкування. Категоріальний статус евіденційності залишається до цих пір невизначеним з причин універсального характеру цієї категорії та різноманіття засобів її експлікації залежно від типологічних можливостей мови, де вона актуалізується.

Критичний огляд теоретичних праць, які торкаються проблеми евіденційності, дозволяє зробити висновок про правомірність поглядів на цю

категорію і як граматичну, і як комунікативну. Важко знайти аргументи і спростувати позиції мовознавців, які заперечують самостійність цієї категорії та схильні до її інтеграції у склад епістемічної модальності з причин атипічності граматичних маркерів евіденційних значень в індоєвропейських мовах. Натомість, думка про евіденційність з позиції дейктичної категорії видається нам недостатньо обґрунтованою. Ми дотримуємося погляду, згідно з яким евіденційність є синкретичним явищем, а її межі розмиті між граматичною і комунікативною категорією. Таку позицію пояснюємо показовістю багаторічної праці типологів й результатами аналізу 500 різних мов, які довели тенденцію до граматикалізації лексичних експонентів евіденційних значень.

Для реалізації завдань цього дослідження ми дотримувалися такого формату понятійно-термінологічного апарату. Евіденційність – це авторизація чи вказівка на невизначеність джерела інформації, яку подає адресант і яка може містити різі дані про це джерело (наявність чи відсутність джерела інформації, його ясність чи, навпаки, невідомість, спосіб отримання інформації, прямий чи опосередкований спосіб отримання / свідчення). Евіденціал – експонент евіденційного значення. При цьому евіденційні значення і відтінки не створюють чіткої системи моделей, а просто закріплюються за тими чи тими формами, які наявні в ресурсах мовної системи.

Попри чисельність класифікацій евіденційних значень, більшістю науковців визнано три семантичних різновиди евіденційності: пряме свідчення і вказівка на джерело доступне для сенсорного сприйняття, непряме свідчення і вказівку на джерело інформації і непряме свідчення, яке включає вказівку на опосередковані докази відновлення інформації, свідком якої не був мовець.

Евіденційність може поєднуватися з емоційністю та оцінністю. Це зокрема стосується інференційного типу свідчення, яке спирається на умовисновки, переказ, але також і на чуттєве сприйняття.

За результатами аналізу праць типологів, ми дійшли таких висновків стосовно розподілу, обов'язковості та вираження евіденційності (дет. інформацію представлено у публікації :

– обов'язковим є вираження евіденційності тільки в мовах, де вона являє собою граматичну категорію і має граматичні маркери маніфестації;

– в мовах, де евіденційність не має належних граматичних експонентів, засвідчення джерела інформації має факультативний характер;

– кількісно переважають системи з граматичними маркерами евіденційності і вони поширені по всіх континентах;

– мови без граматичних евіденціалів поширені по території Африки, Австралії, а також у південній частині Євразії і в Центральній Америці.

Граматичне вираження аналізованої категорії здійснюється різними засобами: за допомогою дієслівних афіксів або клітик, незалежної частки, синкретично із значеннями модальності через модальні (допоміжні) дієслова. Можливі міксовані форми експлікації вказівки на джерело чи достовірність інформації.

Стосовно маніфестації семантичних відтінків евіденційності також спостерігається різноманіття: маркуються пряме сенсорне (візуальне, слухове, тактильне, вкусове) та інференційне свідчення, а також непряме свідчення.

У мовах, де евіденційність має лексичне вираження, вона виявляється не граматичною, а комунікативною категорією. Лексичні евіденціали – це метамовні дієслова, когнітивні дієслова, сенсорні дієслова, напівповнозначні дієслова у ролі зв'язки, віддієслівні іменники, прислівники, клішовані вирази.

Усі ці лексичні засоби актуальні для англійської та української мов. Найпоширенішими лексичними засобами евіденційності в англійській та українській мовах виявилися: дієслова мовленнєвої діяльності; дієслова перцепції, дієслова ментальної діяльності.

В англійській мові уживаються комбінації синтаксичних та лексичних засобів вираження цієї категорії. До синтаксичних засобів належать парантеза,

конструкція *Complex Subject*, складне речення з евіденційним модусом, безособове речення. В українській мові евіденційність висловлювання також досягається на синтаксичному рівні за допомогою предикатів синтаксичних конструкцій; простих речень, ускладнених вставними словами; дієприслівникових зворотів; сполучникових та безсполучниковиих складнопідрядних речень.

Лексико-граматичні засоби вираження евіденційності в обох мовах представлені модальними дієсловами (в англійській мові) та модальними прислівниками (в українській мові), а також предикатами.

Типологічна ***перспектива*** дослідження категорії евіденційності розкриє універсальні та специфічні ознаки комунікативної поведінки носіїв різних мов, дозволить виявити відкритість граматичних категорій, їх гнучкість і можливості для взаємодії з лексичним аспектом мовлення за умов потреби, усвідомленої учасниками спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2006. 248 с.

2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

3. Воронько Г.М. Лексичні засоби вираження евіденційності у французькій мові. 2016. URL : http://www.confcontact.com/2016-alyans-nauk/voronko.htm (дата звернення: 01.03.2024).

4. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2007. 219 с.

5. Кірілічева В. Маркування джерела інформації в мові: термінологійний аспект. *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2023. Вип. 9. С. 168–189.

6. Мамчур Л. І. Основні категорії комунікативної взаємодії. *Педагогічні науки*. 2008. № 47. С. 130–134.

7. Ніка О. Евіденційність як категорія модусу у староукраїнських текстах. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика* / гол. ред. Л. І. Шевченко Київ : «Київський університет», 2009. Вип. 18. С. 50–58.

8. Самохіна В.О. Функціонально-комунікативний напрям досліджень у лінгвістиці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2012. № 1022. С. 130–136.

9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

10. Тарасенко К. Епістемічна модальність і способи її вираження в сучасній англійській мові. *Наукові розвідки студентів факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди : зб. тез наук. доп*. Харківський національний педагогічний

університет ім. Г. С. Сковороди / заг. ред. Т. В. Подуфалової. Харків : ХНПУ, 2020. Вип. 1. С. 83–84.

11. Яслик В.І. Евіденція в сучасній українській літературній мові: типологічний аспект. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest. 2016. № 107. С. 85–88.

12. Поповић Љ. Контрастивна граматика украјинског и српског језика: таксис и евиденцијалност. Београд : САНУ, 2012 URL : http://www.sanu.ac.rs/Izdanja/ElIzdanja/Kontrastivan.pdf (accessed: 24.08.2024).

13. Aijmer K. The Swedish modal auxiliary *ska/skall* seen through its English translations. *Bergen Language and Linguistics Studies*. 2018. 9 (9 (1)). P. 139–154.

14. Aikhenvald A.Y. Evidentiality and language contact. *The Oxford Handbook of Evidentiality* / ed. by Aikhenvald A. Y. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 148–172.

15. Aikhenvald A.Y. Evidentiality. Oxford : Oxford University Press, 2004. 452 p.

16. Aikhenvald Y.A. Evidentiality in typological perspective. *Studies in Evidentiality* / ed. by Y.A. Aikhenvald, R. M. W. Dixon. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. P. 1–32.

17. Aksu-Koç A. A, Slobin D. I. A psychological account of the development and use of evidentials in Turkish. *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* / ed. by J. Nichols, W. Chafe. Norwood, New Jersey : Ablex, 1986. P. 159–167.

18. Alcázar A. *Dizque* and other emergent evidential forms in Romance languages. *The Oxford Handbook of Evidentiality* / ed. by A. Aikhenvald. Oxford : Oxford University Press, 2018, P. 725–740.

19. Anderson L.B. Evidentials, paths of change, and mental maps: typologically regular asymmetries. *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* / ed. by J. Nichols, W. Chafe. Norwood, New Jersey : Ablex, 1986. P. 273–312.

20. Asher R.E. Tamil. London : Croom Helm, 1985. 265 p.

21. Bergqvist H. Evidentiality as stance: event types and speaker roles. *Evidence for Evidentiality* / ed. by A. Foolen, H. de Hoop, G. Mulder, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2018. P. 19–43.

22. Boas F. Introduction. *Handbook of American Indian Languages. Part I*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. P. 1–84.

23. Boye K. Evidentiality: the notion and the term. *The Oxford Handbook of Evidentiality* / ed. by A. Y. Aikhenvald. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 261–272.

24. Boye K., Harder P. Evidentiality: linguistic categories and grammaticalization. *Functions of Language*. 2019. № 16 (1). P. 9–43.

25. Brown P. Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 352 p.

26. Bruil M. When evidentials are not evidentials: the case of the Ecuadorian Siona reportative. *Linguistic Typology*. 2015. № 19 (3). P. 385–423.

27. Bybee J. Morphology: A Study of the Relation Between Meaning and Form. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1985. XII (9). 234 p.

28. Chafe W. Evidentiality in English conversation and academic writing. *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* / ed. by J. Nichols, W. Chafe. Norwood, New Jersey : Ablex, 1986. P. 261–272.

29. Curnow T.J. Nonvolitionality expressed through evidentials. *Studies in Language*. 2003. № 27. P. 39–59.

30. Curnow T.J. Types of interaction between evidentials and first-person subjects. *Anthropological Linguistics*. 2002. Vol. 44. P. 78–96.

31. DeLancey S. Mirativity: the grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology*. 1997. Vol. 1(1). P. 33–52.

32. Dendale P., Tasmowski L. Introduction: evidentiality and related notions. *Journal of Pragmatics*. 2001. Vol. 33. P. 339–348.

33. Diewald G., Smirnova E. Evidentiality in German: Linguistic Realization and Regularities in Grammaticalization. Berlin : Mouton de Gruyter, 2010. 374 p.

34. Drew P. Institutional Dialogue. Discourse Social Interaction. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* / ed. by P. Drew, M. L. Sorjnen. London : Stage Publications LTD, 2000. Vol. 2. P. 92–118.

35. Evidentiality and the Semantics-pragmatics Interface / ed. by B. Cornillie, J.I.M. Arrese. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2015. 216 p.

36. Evidentiality in Language and Discourse / ed. by G. Ganea, G. Scripnic Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2024. 212 p.

37. Evidentiality Revisited: Cognitive Grammar, Functional and Discourse-Pragmatic Perspectives / ed. by J. I. M.Arrese, G. Hassler, M. Carretero Amsterdam : John Benjamins, 2017. 320 p.

38. Evidentiality, egophoricity and engagement / ed. by H. Bergqvist. BoD – Books on Demand, 2020. 300 p.

39. Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology / ed. by J. Nichols, W. Chafe. Norwood, New Jersey : Ablex, 1986. 346 p.

40. Evidentials: Turkic, Iranian, and Neighbouring Languages / ed. by L. Johanson, B.Utas. Berlin : Mouton de Gruyter, 2000. 508 p.

41. Fox B. Evidentiality: authority, responsibility, and entitlement in English conversation. *Journal of Linguistic Anthropology.* 2001. Vol. 11(2). P. 167–192.

42. Friedman V.A. Where do evidentials come from? *The Oxford Handbook of Evidentiality* / ed. by A.Y. Aikhenvald. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 124–147.

43. Givón T. Evidentiality and epistemic space. *Studies in Language.* 1982. № 6. P. 23–49.

44. Gurajek B. Evidentiality in English and Polish. Unpublished Master Thesis. Edingurgh : The University of Edinburgh, 2010. 146 p. URL : http://surl.li/mtlrag (accessed: 13. 06. 2024).

45. Haan F., van. Encoding speaker perspective: Evidentials. *Linguistic diversity and language theories* / ed. by Z. Frajzyngier, D. Rood, A. Hodges. Amsterdam : John Benjamins, 2005. P. 379–397.

46. Haan F., van. Evidentiality in Dutch. *Proceedings of the 25th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley : Berkeley Linguistic Society, 2000. P. 74–85.

47. Haugen E. The Ecology of Language. *The Linguistic Reporter. Supplement*. 1971. № 25. P. 19–26.

48. Holmes P., Hinchliffe I. Swedish: A comprehensive grammar. London : Routledge, 1994. 628 p.

49. Jakobson R. Shifters, verbal categories, and the Russian verb. *Selected Writings*. *Vol. 2*. The Hague : Mouton, 1971. P. 130–147.

50. Landaburu J. La langue des andoke (Amazonie colombienne). Paris : SELAF, 1979. 290 p.

51. Leech G. Principles of Pragmatics. London, New York : Longman, 1983. 250 p.

52. Lénonciation médiatesée / éd. Z. Guentchéva. Louvain/Paris : Peeters Publishers, 1996. 322 p.

53. Loeweke E., May J. General Grammar of Fasu (Namo Me): Lake Kutubu, Southern Highlands Province. *Grammatical Studies in Fasu and Mt. Koiali* / ed. by D. Hutchisson. Ukarumpa, Papua New Guinea : Summer Institute of Linguistics, 1980. P. 5–106.

54. Michael L. The cultural bases of linguistic form: the development of Nanti quotative evidentials. *Language Structure and Environment: Social, Cultural and Natural Factors* / ed. by R. de Busser, R. J. LaPolla. Amsterdam : John Benjamins, 2015. P. 99–130.

55. Palmer F.R. Mood and modality. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 236 p.

56. Pitkin H. Wintu Grammar. Berkeley : University of California Press, 1984. 306 p.

57. San Roque L., Floyd S., Norcliffe E. Evidentiality and interrogativity. *Linguistics*. 2017. Vols. 186–187. P. 120–143.

58. Sapir E. The Takelma Language of Southwestern Oregon. *Handbook of American Indian languages 2*. Washington DC : Government Printing Office, 1922. P. 1– 296. URL : https://archive.org/details/cu31924097764371/page/n297/mode/2up (accessed: 17.05.2024).

59. Sarvasy H. Evidentiality in the Languages of New Guinea. *The Oxford Handbook of Evidentiality* / ed. by A. Y. Aikhenvald. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 629-656.

60. Shibatani M. The Languages of Japan. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 411 p.

61. Speas M. Evidentiality, logophoricity and the syntactic representation of pragmatic features. *Lingua.* 2004. № 114. P. 255–276.

62. Studies in Evidentiality / ed. by A.Y. Aikhenvald, R.M.W. Dixon. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2003. 347 p.

63. Visser E. Tensed evidentials: a typological study. *Linguistic Typology*. 2015. №. 19. P. 279–325.

64. Willet Th. A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of evidentiality. *Studies in Language*.1988. Vol. 12. №1. P. 51–97.

65. Wilson D. Suena grammar. Ukarumpa, Papua New Guinea : Summer Institute of Linguistics, 1974. 170 p. URL: https://theswissbay.ch/pdf/Books/Linguistics/Mega%20linguistics%20pack/Papuan/Suena%20Grammar%20%28Wilson%29.pdf (accessed: 17.03.2024).

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

66. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2001. 844 с.

67. Словник синонімів. Synonimy, 2024. URL: https://synonimy.info (дата звернення: 14.09.2024).

68. СУМ-11. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Webmezha, 2024. URL: https://sum.in.ua (дата звернення: 16.04.2024).

69. Cambridge Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press and Assessment, 2024. URL: https://dictionary.cambridge.org (accessed: 16.05.2024).

70. Harper D. R. Online Etymological Dictionary. Douglas Harper, 2001-2024. URL : https://www.etymonline.com/word/evident (accessed: 16.05.2024).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

71. Бондаренко М. *Complex Subject* – складний підмет в англійській мові. English Prime. 2023. URL : https://englishprime.ua/uk/slozhnoe-podlezhashhee-v-anglijskom/ (дата звернення: 13.07.2024).

72. Гребешкова О.М. Емерджентність у стратегічному процесі підприємства. *Формування ринкової економіки : збірник наукових праць.* Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 22. С. 129–137.

73. Дефо Д. Життя й чудні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка з Йорка, написані ним самим. Харків : Фоліо, 2013. 496с.

74. Європейська правда, 13.12.2022. URL : https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/13/7152383/ (дата звернення: 17. 09. 2024).

75. Кропивницький М. Доки сонце зійде – роса очі виїсть. 2022. URL : http://bukvoid.com.ua/library/marko_kropivnitskiy/doki_sontse_ziyde_rosa_ochi_viist/14.html (дата звернення: 13.07.2024).

76. Радіо Свобода. Новини. Події. (27 листопада 2022). Радіо Свобода, 2024. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news-rozvidka-pavlivka vuhledar/32150706.html (дата звернення: 17. 09. 2024).

77. Суспільне. 04.12.2024. Ужгород. 2024. URL : https://suspilne.media/uzhhorod/895045-ozvucuvali-simsoniv-v-uzgorodi-studenti-

stvorili-studiu-dublazu-i-ozvucuut-ukrainskou-vidomi-multfilmi/ (дата звернення: 13.07.2027).

78. ТСН. 08.12.2022. URL : https://tsn.ua/glamur/53-richna-gven-stefani-uchetverte-vagitna-zmi-2219002.html (дата звернення: 16. 08. 2024).

79. Україна та вільний світ … Інформаційне агенство Interfax Ukraine. 7.12.2022. URL : https://interfax.com.ua/news/general/876878.html (дата звернення: 17. 09. 2024).

80. Франко І. Коли ще звірі говорили. 1979. URL : https://zbruc.eu/node/27219 (дата звернення: 17. 09. 2024).

81. Adler J.R. Dead Woman Crossing: A totally heart-stopping crime. Bookouture, 2020. 350 p. URL : https://bookouture.com/submit-your-manuscript/ (accessed: 01.04.2024).

82. Brend Y. Photo of massive tree being hauled down Vancouver Island highway sparks global outrage. July 1, 2021. CBC News, CDC Radio-Canada, 2024. URL : https://www.cbc.ca/news/canada/british-columbia/tree-cedar-truck-viral-social-media-1.6042822 (accessed: 15. 06. 2024).

83. Broun K.S., Seckinger J.H. Cases in Trial Advocacy. Saint Paul, Minnesota : National Institute for Trial Advocacy, 1977. 248 p.

84. Budget of the United States Government: Analytical perspectives. United States. Office of Management and Budget. Washington : Executive Office of the President of the U.S., Office of Management and Budget, 2000. 666 p.

85. Claassen E. Author Representations in Literary Reading. Amsterdam, New York : John Benjamins Publishing, 2012. 272 p.

86. Galleja M. [WATCH] Justice Minister believes handing over most cases to AG's office is paying off. *Malta Today*. 15 Nov., 2022. URL : http://surl.li/gusgmn (accessed: 01.04.2024).

87. Guru-Murthy K. The government… seems to be perfectly happy with thousands of new infections a day' – Prof Steve Reicher on UK's lockdown strategy. Four News. Aug 2, 2020. URL : https://www.channel4.com/news/the-government-

seems-to-be-perfectly-happy-with-thousands-of-new-infections-a-day-prof-steve-reicher-on-uks-lockdown-strategy (accessed: 15. 06. 2024).

88. Hart M.M., Roberts V.J., Stevens J. Zipcar: Refining the Businass Model. *Harvard Business School. Case 803-096, January 2003*. (Revised May 2005.). P. 1–20. URL : https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=29523 (accessed: 01.11. 2024).

89. Hewings M. Grammar in Use. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 294 p.

90. Ludwig.Guru. 2014-2024. URL : https://ludwig.guru/ (accessed: 28.08.2024).

91. Odesa International Flm Festival, 26. 09. 2020. https://new.oiff.com.ua (accessed: 01.04.2024).

92. Paul Ch. Love isn't Supposed to Hurt. Carrol Stream, Illinois : Tyndale House Publishers, Inc., 2012. 304 p.

93. Perabo S. Reconstruction. *Who Was I Supposed to Be: Short Stories*. New York : Simon & Schuster, 2001. P. 83-102.

94. Question of the human rights of all persons subjected to any form of detention or imprisonment. Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Report of the Special Rapporteur, Mr. Abid Hussain, pursuant to Commission on Human Rights resolution 1993/45. Economic and Social Council. United Nations. 22 March, 1996. URL : http://hrlibrary.umn.edu/commission/thematic52/39-freed.htm (accessed: 30 .05. 2024).

95. Söderqvist E. Evidential marking in spoken English Linguistic functions and gender variation. Uppsala : Uppsala University, 2020. 54 p. URL : https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1395106/FULLTEXT01.pdf (accessed: 24. 04. 2024).

96. Taylor A. It Must Be the Parent's Fault. Lulu Press, Inc., 2011. (unpaged). URL : http://surl.li/gqotwp (accessed: 26. 03. 2024).

97. The Time. USA. LLC. 2024. URL : https://time.com/5953321/democrats-infrastructure/ (accessed: 28. 08. 2024).

SUMMARY

The research focuses on the comparative / contrastive analysis of lexical and syntactic means manifesting evidentiality in modern English and Ukrainian. Evidentiality is interpreted as an epistemic modality, that is, the speaker's expression of confidence, doubt, logical possibility, necessity, etc. Although evidentiality is a universal category, the means and ways of its manifestation vary in different languages.

The English language combines lexical and syntactic means to express evidential meanings. The syntactic means include the parenthesis, Complex Subject constructions, complex sentences with evidential mode, impersonal sentences. Lexical means are represented by various markers of evidentiality, in particular particles, verbs with a metalanguage function and nouns derived from them.

In Ukrainian, lexical means of expression of this category are also common. However, the evidentiality of the statement is also achieved at the syntactic level with the help of predicates of syntactic constructions; simple sentences complicated by interjections; adverbial inflections; conjunctive and non-conjunctive compound sentences.

The results of the research have proved that the most common lexical means of evidentiality in English and Ukrainian comprise verbs of speech, verbs of mental activity, and verbs of perception.

Key words: *comparative analysis, language category, epistemic modality, evidentiality, the English language, the Ukrainian language.*

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Конєва Святослава Володимирівна, студентка 2 курсу, форми навчання денної, факультету іноземної філології, спеціальності 035 Філологія, освітня програма «Мова і література (англійська)», адреса електронної пошти slava31082002@gmail.com ,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Засоби реалізації евіденційності в англійській та українській мовах» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) С.В. Конєва